

VLADIMÍR MILTNER

a VZNIK
VÝVOJ
BUDDHISMU

VLADIMÍR MILTNER

a VZNIK
VÝVOJ
BUDDHISMU

VYŠEHRA D 2001

Na přebalu: Indie – socha u chrámu Mahabodhi v Bodghaji
Foto: Zdeněk Thoma

© Vladimír Miltner – dědicové, 2001
ISBN 80-7021-410-4

Obsah

Úvod	9
Prameny	9
Před Buddhou	12
Doba Buddhova	19
Nové směry	28
Další vývoj	35
I BUDDHA	44
Mládí	44
Cesta k procitnutí	51
První učedníci	59
Šíření nauky	67
Stáří a skon	75
II OBEC	93
Obraz společnosti	93
Laikové	100
Mniši	110
Kláštery	124
Kult, obřady, svatyně	130
III NAUKA	142
Tresť	142
Rozpravy	156
Bez Mistra	165
Školy	188
Člověk a svět	201

IV	FILOZOFIE	220
	Tři kola v soukolí	220
	Prázdnota a okamžiky bytí a vývoje	235
	Vnímání, poznání, vědění	248
	Dilema, tetralema... ..	255
	Buddhismus a Šankara	263
V	LITERATURA	279
	Trojí koš.	279
	Pálijský kánon	287
	Pálijská literatura nekanonická	299
	Zlomky sanskrtského kánonu atd.	307
	Literatura mimo kánon	318
	Závěr	328
	Doslov (Dušan Zbavitel)	333
	Výběr z bibliografie	337
	Jmenný a věcný rejstřík	343

MLÁDÍ

Historie Buddhova života je jistě první významný pramen k dějinám vzniku a vývoje buddhismu v Indii.

Rané zpracování Trojího koše (S *Tripitaka*, P *Tipitaka*) ještě neobsahuje žádné souvislé líčení životního běhu Mistrova, třebaže z některých příležitostných zmínek uvedených v částech vykládajících jeho kázání a učení lze shledat často důležité, byť drobné údaje epizodického rázu. Většinou se týkají období bezprostředně po Buddhově velkém procitnutí (*mahábódhi*), kdy se z královského syna Siddhárthy Gótamovce (S Siddhártha Gautama, P Siddhattha Gótama, doslovně ‚dosáhnuvší smyslu, z rodu Gótamova‘), syna Šuddhódanova (P Šuddhódana), stal osvícený, přesněji řečeno ‚procitnuvší‘ Buddha (od slovesného kořene *budh-*, ‚procitnout, pochopit, nabýt vědomí ap.‘), zvaný též ‚mnich (z kmene) Šákjů‘ (S Šákjamuni, P Sákijamuni, Sakjamuni, Sakkamuni), ‚Ctihodný, Vznešený‘ (*bhagavant*) a ‚tak (vpravdě) dospěvší‘ (*tathágata*), anebo období bezprostředně před jeho ‚velkým vyvanutím‘ (S *parinirvána*, P *parinibbána*). S ostatními epizodami tu téměř není souvislosti ani aspoň náznaku časového zařazení.

V několika málo raných textech je zachyceno, jak Buddha vyprávěl svým učedníkům něco ze svého života před velkým procitnutím, jakož i o této vrcholné události samé; jiné texty pak připomínají příběhy z Buddhových předchozích životů. Nicméně se zdá, jako by Buddhův život nezajímal téměř nikoho nevyjímaje ani sestavovatele Trojího koše, buddhistického kánonu, kteří se

spokojili s co nejpečlivějším schraňováním Buddhových kázání, rozprav a výroků, kterážto slovesnost se jim vlastně stala Mistrem, když sám Mistr vyvanul.

Později se však mezi buddhisty rozmohl opravdový zájem o tu pozoruhodnou a silnou osobnost, jež roztočila koleso jejich učení a ustanovila jejich obec mnišskou i laickou. Po mnoho staletí po Buddhově skonu pak vznikala různá obsáhlá i stručná díla věnovaná událostem Buddhova života.

Nejkrásnější životopis Buddhův, epickou poemu Buddhačarita, Buddhův život, sepsal filozof a básník Ašvaghóša někdy na přelomu 1. a 2. století n. l. Takhle líčí Ašvaghóša Buddhovo narození:

V předvečer narození Šuddhódanova potomka udály se divné, podivné věci, přímo zázraky, božská znamení. Všechny stromy najednou nesly neobvykle velké a chutné ovoce. Ze suché a vyprahlé půdy vykvetly modré lotosy zvící kola vozového. Uschlé stromy znova rozkvetly a oděly se svěžím listím. Bohové a polobozi se na svých nebeských vozech projížděli nad Lumbíní. Dvacet tisíc pokladů nesmírné ceny vyšlo z nitra Země. Všude po okolí se táhla libá vůně aloe a santalu. Ze zasněženého Himálaje sešlo pět set bílých lvů, kteří se seřadili u městských bran a nikomu nečinili zlé. Sešlo i pět set bílých slonů a ti se seřadili u brány palácové. Bohové dštili shůry květiny a vonné krůpěje. Před královským palácem vyrazil zničehonic vydatný pramen čiré vody, lahodné a léčivé. Deset tisíc bohyň s vějíři z pavího peří obklopovalo palác po celém obvodu hradeb. Prostorem zaznívala jemná hudba. Všechny čtyři řeky vytékající z jezera Anavatapského zastavily svůj proud. Slunce a Měsíc přestaly putovat oblohou. Také souhvězdí Pušja se přestalo otáčet a zůstalo pozadu za ostatními nebeskými tělesy. Nad palácem se rozprostřel obrovský baldachýn z průhledných látek. Jedovatý hmyz náhle všechn zmizel. Vzduchem poletovali ptáci, kteří přinášejí štěstí. Pominuly nemoci a choroby. Padouši a zlovolníci se stali dobrými. A ještě mnohá jiná taková znamení se ukázala...

Šuddhódanův syn Siddhártha, potomní Buddha, zatím však

ještě ‚bytost (už už spějící) k procitnutí‘ (S *bódhisattva*, P *bódhisatta*), pochází z kšatrijského stavu kmene Šákjů (P Sákija, Sakja, Sakka), kteří stáli v čele malé republikánské konfederace s hlavním městem Kapilavastu (P Kapilavatthu, dnešní Tilaura na severovýchodovýchod od Bahrámpuru nedaleko nepálských hranic), jejímž voleným králem (*rádža*) byl Siddhárthův otec Šuddhódana. Matka Mája porodila Siddhárthu v Lumbiní či Lumminidéví (dnešní Rummindéi nedaleko na východ od Kapilavastu či Tilaury) v sadě pod stromem damaroní (*Shorea robusta*); potvrzuje to malý kamenný sloupek pozdějšího císaře Ašóky (P Aśoka, vládl v letech 268–232 před n. l.) na tom místě vztyčený. Na sloupku je vytesán nápis o pěti řádcích:

Bohům milý milostivý král dvacet let po svém skropení
přišel sem a poctu vzdal, protože zde se narodil Buddha
Šákjamuni.

Dal zbudovat pevnou kamennou zeď a vztyčit kamenný sloup,
a protože se zde narodil Vznešený, snížil vsi Lumminí daň
na osminu.*

Kromě první manželky Máji měl republikánský král Šuddhódana ještě druhou choť Mahápradžápatí Gótamovnu (S Mahápradžápatí Gautamí, P Mahápadžápatí Gótamí), Májinu sestru, jež Siddhárthu vychovávala po Májině předčasné smrti sedm dní po porodu. Úplně přesná Buddhova životní data neznáme; téměř s jistotou však můžeme věřit, že dosáhl věku osmdesáti let a že žil v letech asi 564/3 až 484/3 před n. l. Théravádská tradice uvádí data 623 až 543 před n. l.

Buddha byl obdařen dvaatřiceti znaky silné osobnosti, ‚velkého člověka‘ (S *mahápuruša*, P *mahápurisa*). Výčet těchto znaků, leckdy nám podivných, se v různých textech více či méně různí,

* Indové své krále nepomazávají, nýbrž skrápějí několika posvátnými vodami. Ašókův děd Čandragupta Maurjovec jako daň z pozemků vymáhal čtvrtinu úrody.

a to hlavně v řazení. Podle théravádské Mahápadáanasutty, čtrnácté sútry z Díghanikáji v Koši nauky, jsou to:

- (1) dobře stavěné nohy (P *suppatitthapáda*)
- (2) znaky kol na chodidlech (P *hetthá pádatalésu čakkáni*)
- (3) velké paty (P *ájatapanhin*)
- (4) dlouhé prsty (P *díghangulin*)
- (5) jemné a něžné ruce a nohy (P *mudutalunahatthapáda*)
- (6) ruce a nohy sítkové (kryté sítkami?) (P *džálahatthapáda*)
- (7) nohy s vyčnívajícími kotníky (P *ussankhapáda*)
- (8) antilopí nohy (P *énidžangha*)
- (9) stoje vztyčen a nepředkláněje se dosáhl si rukama na kolena (P *thitakó va anónamantó ubhóhi pánitaléhi džannukáni parimasati parimadžžati*)
- (10) pohlaví uložené v pouzdře (P *kósóhitavattthagujha*)
- (11) zlatavý nádech a barvu zlata pleti (P *suvannavanna kañčanasannibhatača*)
- (12) jemnou zářnou pokožku (P *sukhumaččhavin*)
- (13) uspořádané chloupky (P *ékékalóma*)
- (14) zježené chloupky (P *uddhaggalóma*)
- (15) brahmovsky přímé údy (P *brahmudžžugatta*)
- (16) sedm hrbolků (P *sattussada*, a to na rukou, na nohou, na ramenou a na spodku trupu)
- (17) tělo s přední částí (trupu) lví (P *síhapubbaddhakája*)
- (18) plné podpažní jamky (P *čítantaransa*)
- (19) okrouhlost fíkovníku (*Ficus indica*, P *nigródhapari-mandala*)
- (20) kulatá ramena (P *samavattakkhandha*)
- (21) vytříbená chuť (P *rasaggasaggin*)
- (22) lví čelist (P *sinhahanu*)
- (23) čtyřicet zubů (P *čattálísadanta*)
- (24) rovné zuby (P *samadanta*)
- (25) zuby bez mezer (P *aviraladanta*)
- (26) bělostné zuby (P *susukkadátha*)
- (27) velký jazyk (P *pahútadžihva*)
- (28) Brahmův hlas (P *brahmassara*)

- (29) velmi tmavé oči (P *abhinílanetta*)
 (30) řasy jako kráva (P *gópakhuma*)
 (31) chomáček (bílých chloupků mezi obočím) (P *unna*)
 (32) hlava (jako) turban (P *unhísasísa*), to jest s bulkou
 (P *ganda*) na temeni

V Mahávjútatti jsou vynechány brahmovsky přímé údy, ale jsou přidána oblá stehna (S *suivartitóru*).

V různých tradicích je pak ještě uváděno osmdesát nebo čtyřiaosmdesát druhotných či doplňkových znaků (*anuvjañžana*), osmnáct zvláštních věcí (S *ávénikadharmā*, P *ávénikadhamma*) atd., ale to už jsou spekulace ještě extrovnější.

Od sedmi let věku byl princ Siddhártha vzděláván ve čtyřiašedesáti vědách a uměních (S *kaládžňána*, P *kaláňána*) a vychováván jako mohovitý aristokrat. Jak při narození, tak i v dětství a v mládí ho provázely neuvěřitelné zázraky, mimořádné úkazy a nebývalé divy; když například mladý bódhisattva jednou meditoval sedě pod stromem, stín stromu zůstal nehybně na místě bez ohledu na pouť Slunce oblohou, jen aby královský syn Siddhártha nebyl sužován palčivým žářem.

Už od Siddhárthova dětství se počaly projevovat přátelství a oddanost jeho nevlastního bratra Nandy, bratrance Ánandy a přítele Udájina, jakož i nevraživost a zášť bratrance Dévadatty, kteréžto vzájemné vztahy nejen přetrvávaly, nýbrž prohlubovaly se, jak uvidíme dále. Některé texty tvrdí, že to pochází ještě z jejich minulých životů.

Když Siddhártha dosáhl šestnácti let, vyvstala otázka jeho sňatku. Siddhártha se rozhodl k ženitbě především podle vzoru dřívějších buddhů, procitnuvších bytostí, ale příliš ho to nevábilo. O podrobnostech se tu však prameny různí. Zdá se, že postupně si Siddhártha vzal tři manželky. První byla Gópa, „pastýřka“, ale o té se neví téměř nic a neporodila mu žádné dítě. Druhá, Jašódhara (P Jasódhara), „přinášející slávu“, dcera asi Mahánámanova (P Mahánáma) nebo Suprabuddhova (P Suppabuddha), mu dala jediného syna Ráhulu (jméno Ráhula znamená doslovně

„uchvácený Ráhuem“, protože se narodil při zatmění Slunce, což si Indové vysvětlují tak, že je pohltí démon Ráhu, který ovšem má uřatou hlavu, takže Slunce opět vyjde jeho jícnem ven); Suprabuddha prý byl Siddhárthův děd z matčiny strany. U třetí Siddhárthovy manželky, existovala-li vůbec, neznáme ani jméno. První svou choť získal Siddhártha vítězstvím ve sportovní soutěži ženitbychtivých mladíků mimo jiné vynikající střelbou z luku svého předka Sinhahanua (P Síhahanu, Lví čelist); nikdo jiný ze soutěžících nebyl s to tento luk ani pozdvihnout, natož ještě nasadit šíp, napnout tětívu a vystřelit.

Siddhárthovy sňatky zřejmě značně vadí autorům mnišských spisů; je to zcela jasné ze způsobu, jak je líčí, zároveň však je to důkaz, že se vskutku konaly. Nicméně měli autoři těchto životopisných črt dva dobré důvody, aby o sňatcích nemlčeli, byť vzbuzovaly jejich nechut. Za prvé se jim hodilo, že přestože Siddhártha okusil všech světských rozkoší a radovánek, přece se potom od nich rozhodně odloučil; a za druhé bylo jen správné, že Siddhártha, než opustil domov a odešel „do lesa“ (*S vánaprastha*, *P vánappattha*) či „do bezdomoví“ (*S anágárika*, *P anágárija*), prožil první dvě životní období (*S ášrama*, *P assama*) jako žák-panic (*brahmačárin*) a hospodář (*S grhastha*, *P gahastha*), jak to ve slušných rodinách bývalo přísně zachovávaným obyčejem po dlouhá staletí.

V legendách často čteme, že Siddhártha byl i ve svých minulých životech ženat, a to s týmiž ženami. V jeho posledním bytí ho ženy po mnoho let přímo obklopovaly. Otec Šuddhódana nemohl zapomenout na věštbu mudrého starce Asity, který když spatřil novorozeného Siddhárthu, hojně slzel a na Šuddhódanův dotaz, proč že pláče, odpověděl: „Jsou to slzy radosti, králi, ty vítězí nad nepřáteli, neboť to dítě, až dospěje v muže, vztyčí korouhev nauky a budou ho následovat tisíce, statisíce a miliony učedníků. Zároveň jsou to slzy lítosti a zármutku, neboť můj věk se již nachýlil a já se toho nedočkám. A přesto se raduji s tebou, protože tvůj syn se narodil pro všechny bytosti, on bude vládnout světu bez pomoci vojska, on potlačí nadvládu pěti žádostivostí,

jež vznikají skrze naše smysly. Sluncem svého poznání zaplaší temnotu nevědomosti. Poskytne lidem člun moudrosti proti moři strastí, proti pěnám chorob, proti vlnobití nachylujícího se věku i proti bezednému oceánu smrti. Neboť se narodil, aby všem ukázal stezku vedoucí k odpoutání od strasti tohoto světa.“

Král Šuddhódana dobře pozoroval, že světské zábavy jeho syna příliš nevábí, a pamětliv věštby se obával, aby se Siddhártha skutečně neodvrátil od světa, to jest od obvyklého způsobu života šlechtice. Vše možně se tomu snažil zabránit a dal mu tři nádherné paláce, každý pro jedno z tamních tří ročních období – léto, deště, zima, čtyři líbezné parky, každý na jedné ze čtyř hlavních světových stran za městem Kapilavastu, a hojnou družinu veselých mládenců a děvčat. Snažil se, seč mohl, aby Siddhártha nepoznal nic z běžných světských běd a strastí, leč nebylo to příliš platné. Siddhártha občas propadal zvláštní zasmušilosti a sklíčenosti a často se věnoval dlouhotrvajícím meditacím.

Později, když už byl Buddhou, vyprávěl potulnému mnichu Mágandijovi: „Rozptyloval jsem se tehdy a těšil krásnou hudbou v Dešťovém paláci po celé čtyři měsíce období dešťů a jen málokdy jsem odcházel z palácové terasy. Po nějaké době jsem pozbyl veškeré touhy po radovánkách a potěšeních smyslů, přestal jsem po nich dychtit, neboť jsem poznal jejich pravou povahu vzniku i zániku, jejich líbivý povrch a zhoubné jádro. Vzdal jsem se touhy po radovánkách a po rozkoších a počal jsem žít bez žízně (*S tršna*, *P tanha*) a moje myšlenky se vnitřně zklidnily. Viděl jsem ostatní bytosti ovládané chťicem po radovánkách, požírané vášní po radovánkách, planoucí chťivostí po radovánkách a bezuzdně se jim oddávající. Já jsem po nich netoužil, nenalézal jsem v nich zalíbení. Co toho bylo příčinou? Byla to radost, Mágandijo, ta radost, jež nemá nic společného s radovánkami a s plytkými rozkošemi, radost vzdálená falešných a špatných zásad, která převyšuje dokonce i boží blaženství; a maje neskonalejšího užitek z této radosti, netoužil jsem už po nízkých pudových rozkoších, neshledávaje v nich té pravé radosti.“

CESTA K PROCITNUTÍ

Čtyři městské brány ve směru čtyř hlavních světových stran, kudy Siddhártha vyjížděl do svých čtyř líbezných parků, mu přes veškerá Šuddhódanova obezřelá opatření poskytly příležitost dovědět se víc o bédách a strastech světa. Prý to tak zařídili sami bohové, přestože král Šuddhódana vydal přísný příkaz, že jeho synovi nesmí přijít na oči nic, co by ho mohlo zarmoutit nebo vyděsit.

Při jedné vyjíždě spatřil Siddhártha vetchého starce sešlého věkem, podruhé nemocného stíženého strašnou chorobou a potřetí pohřební průvod s nebožtíkem na márách, jak ho odnášejí spálit na hranici. Pokaždé se zeptal svého vozataje, zda jen tito jedinci jsou takoví, a vždy mu vozataj po pravdě odpověděl, že nikdo ze smrtelníků nemůže uniknout zákonu stáří, choroby a smrti a že tento žalostný úděl očekává každého. Po návratu do paláce se Siddhártha vždy uchýlil do ústraní a meditoval o neodvratném dopadu béd, strastí a utrpení a jeho mysl se hroužila do pochmurných myšlenek.

Král Šuddhódana si povšiml synovy stíněné nálady, a když se obratným vyptáváním dověděl příčinu, snažil se laskavými a moudrými slovy zaplašit Siddhárthovy chmury. Než to se mu nepodařilo. Prikázal tedy uspořádat velkou hostinu, kde se podávaly nejvzácnější pokrmy a nejlahodnější nápoje, hudba hrála a pěvci a pěvkyně zpívali jen veselé a příznivé nápěvy, tanečníci a tanečnice úchvatně tančili a kejklíři předváděli své krkolomné kousky.

Siddhártha se sice hostiny zúčastnil, ale duchem byl vzdálen. „Cožpak si ti, kteří si tu hodují a veselí se,“ říkal si v duchu, „neuvědomují, že nad každým z nich visí na tenoučkém vlásku trojsečný meč stáří, nemoci a smrti? Jaká zábava, jaký smích, jaké radovánky! Já se však nemohu těšit z veselé hudby ani z půvabných pohybů tanečníků, nerozesmějí mě kejklíři a nechutná mi ani to nejšťavnatější ovoce. Stáří, nemoc a smrt mě děsí, neboť

před nimi není záchrany.“ Brzy odešel z hodovní síně a strávil bezesnou noc.

„A přece musí být něco,“ přemítal, „co přemáhá strasti, co jim odolává, co před nimi chrání jako skalní sluj před deštěm, jako oheň před chladem, jako pramenitá voda před žízní!“ A rozhodl se, že ráno si znova vyjede, a to čtvrtou městskou branou.

Tam pod jedním stromem v džambuovém (Eugenia jambolana) háji spatřil svatého muže. Seděl na zkřížených nohách, ruce položeny na kolenou, zrak upřený do jednoho bodu. Z jeho zjevu vyzařovala duševní vyrovnanost, moudrost a nesmírný klid. Siddhártha požádal vozataje, aby zastavil koně. Pak sestoupil z vozu a kráčel ke světci.

Pozdravil ho sepjatýma rukama a pravil: „Promiň, že tě vyrušuji z tvého soustředěného rozjímání, ale rád bych s tebou porozprávěl o záležitosti, jež mne už několik dnů trápí.“ A když mu svatý muž vlídně pokynul, aby usedl vedle něho, vylíčil mu Siddhártha všechno, co tížilo jeho nitro.

Světce ho vyslechl a potom pravil: „Také jsem býval tísněn pochmurnými myšlenkami na stáří, nemoc a smrt; i vydal jsem se z domova hledat nějaký účinný prostředek proti nim. Avšak viděl jsem jen starce, nemocné a mrtvé. Všechno spěje k neodvratnému zániku a na světě není trvalosti ani stálosti. Hledám tedy něco, co není z tohoto světa, neboť jen to se nerozpadá, nechátrá, netlí, nerezaví a neplesniví; něco, co nemá počátku ani konce, co umožňuje pohlížet lhostejně, vyrovnaně a bez zájmu na všechny strasti, utrpení a neštěstí, jimiž je stíháno lidstvo. A myslím si, že tyto požadavky splňuje klidná samota v lesní poustevně, kde můžeš tiše přemítat o nadpozemských věcech a soustřeďovat svou mysl na vyšší cíle, nejsa poskvňován špínou světských chtíčů, vášní a prostopášnosti.“

To pravil světec z džambuového háje, povstal a odešel. Jeho slova zmírnila Siddhárthův neklid a na duši mu bylo tak, jako kdyby za horkého letního odpoledne osvěžil své tělo v chladném lesním jezírku. Svět se svými strastmi a neřestmi se mu znechutil a tato nechuť stále sílila. Pevně se rozhodl, že opustí domov a odejde do bezdomoví.

V noci a tajně, bylo to v den jeho devětatřicátých narozenin, se jen pohledem rozloučil se spící Jašódharou a se synkem, vsedl na svého koně Kanthaku a provázen svým vozatajem Čhandakou (P Čhanna) provedl svůj ‚velký odchod‘ (S *mahábhiniškramana*, P *mahábhinikkhamana*). Marně kůň Kanthaka ržál, aby probudil všechny spáče, marně Siddhárthu zapřísahal vozataj Čhandaka, vše marno, neboť Siddhárthovo rozhodnutí bylo pevné. Bohové nedopustili, aby se kdokoli probudil, a Siddhárthův odchod do bezdomoví, jak svědčí dávné buddhistické spisy, byl provázen mnoha zázraky.

Za městskými hradbami si Siddhártha vyholil hlavu a s náhodně procházejícím lovcem si vyměnil šat. Vozataje s koněm poslal zpět a vydal se na svou dlouhou pouť.

Ráno vypuklo v Kapilavastu pravé pozdvižení. Král Šuddhódana kázal prohledat celé město a vyslal posly a špehy všemi směry, aby hledali a našli Siddhárthu. Objevili jen lovce v Siddhárthově šatu; uvrhli ho do vězení, ale vozataj Čhandaka vysvětlil, jak to vskutku bylo, a tak nevinného lovce propustili. Věrný hřebec Kanthaka nepřežil ztrátu svého milovaného pána a znovuzrodil se ve světě bohů. Poslové a špehové se vraceli s nepořízenou, po Siddhárthovi jako by se zem slehla.

A Siddhártha, žebraje a využívaje pohostinnosti dobrých lidí, dospěl za nějaký čas do Vaišálí (P Vésálí, dnešní Bésárh na levém břehu Gandaku na sever od Hádžípuru), hlavního města republikánské konfederace Vrdždži (P Vadždži), a vstoupil co učedník do školy mistra Árády Kálámy (P Alára Káláma). Siddhártha studoval Árádovo učení nikoli jako jednou provždy danou pravdu, nýbrž posuzoval je sám a pečlivě vážil všechna pro i proti. Árádovo učení vedlo skrze řadu meditací a duchovních cvičení až do ‚sféry nicoty‘, to jest do stavu neuvědomování si vůbec ničeho, do stavu absolutní abstrakce. Později se Siddhártha, to už byl Buddhou, prý vyjádřil: „To, co hlásá, nevede k rovnodušnosti, k duševní vyrovnanosti, k vyhasnutí vášní, k ukončení strasti, k míru v mysli, k pronikavému vhledu, k procitnutí ani k osvobození, nýbrž jen k transmigraci do sféry nicoty chápané jako nejvyšší stupeň vědomí.“

Když Siddhártha takto pochopil všechny zásady Árádova učení, usoudil, že Árádova doktrína k dosažení spásy nestačí. Opustil ho tedy a zamířil do Rádžagrhy (P Rádžagaha, dnešní Rádžgir na jihojihovýchod od Patny ve státě Bihár), hlavního města Magadhského království. Tam, jak nás ujišťují mnohé prameny, brzy dosáhl takové proslulosti, že jistý bráhman Bhárgava (P Bhaggava), též známý filozof, ho pozval, aby s ním sdílel jeho poustevnu; to ovšem Siddhártha zdvořile odmítl. Také tehdejší magadhský král Šrénika (P Sénija), známější pod svým přízviskem Bimbisára (vládl v letech 545/4–493 před n. l.), projevil zájem, jak bylo tehdy mezi panovníky obvyklé, o nového šramanu, jenž sídlil pod vrcholkem Supího vršku (S Grdhakúta, P Giddhakúta) a vyžebřával si potravu ve městě. Navštívil ho v jeho poustevně, a protože se mu svými názory a moudrou rozvahou zalíbil, nabídl mu polovinu svého království darem. Siddhártha se však nedal přemluvit, ale slíbil Bimbisárovi, že mu sdělí pravdu o spásě, až se jí dopídí. Král odjel navýsost uspokojen.

Siddhártha se pak stal žákem (S *šišja*, P *sisša*) Udraky či Rudraky Rámaputry (P Uddaka Rámaputta), jenž proslul svým rozvinutým meditačním systémem. Avšak ani Udrakova psychofyziologická technika rozjímání Siddhárthu neuspokojila, byť se tu mnohemu přiučil.

Se Siddhárthou tehdy odešlo i pět Udrakových učedníků, v pramenech uváděných jako ‚skupina šťastných‘ (S *bhadravargíja*, P *bhaddavaggíja*) nebo ‚skupina pěti‘ (S *pañčavargíka*, P *pañčavaggíja*). Důvěřovali Siddhárthovi, protože byl moudrý a nadaný a nebylo možno ho uspokojit nějakou mělkou a nedokonalou doktrínou. Jmenovali se Ádžňáta Kaundinja (P Aňňa či Aňňáta Kondaňňa), Bhadríka (P Bhaddíja), Vášpa (P Vappa), Ašvadžit (P Assadži) a Mahánáman (P Mahánáma).

To byli první učedníci bódhisattvy Siddhárthy. Zamířil s nimi ke Gaje a usadil se nedaleko Uruvilvy (P Uruvéla, dnešní Urél u Bódhgaji na jih od Patny) na řece Nairañžaně (P Nérañžara, dnešní Lilañdž) na místě malebném a tichém, velmi příhodném k duchovnímu výcviku.

Tu počíná poměrně dlouhé období nejpřísnější askeze po způsobu jiných mlčenlivých mnichů (*muni*) žijících v bezdomoví; Siddhártha se stal Šákjamunim (P Sákijamuni, Sakjamuni, Sakkamuni). Podrobil svého ducha i tělo tuhé kázní, omezoval víc a více své tělesné funkce, až byl blízek smrti. Tradice nám praví, že jeho vyděšená matka Mája sestoupila z nebes, leč Siddhártha ji uklidnil a potěšil, vysvětliv jí příčinu svého konání. Potom zahájil postupný půst, což znamená, že každého dne pojedl o něco méně než dne minulého, až nejedl vůbec nic vyjma jedno jediné zrnko konopné (*Cannabis sativa*, var. *indica*) denně. Jeho tělo hublo a sláblo; už mu zůstala jen jedna tisícina původní životní síly. Zjevem připomínal Siddhártha spíše uschlou haluz, bleskem sraženou ze stromu, než člověka, ale jeho duch se volně proháněl prostorem.

Bohové ho považovali už za mrtvého a dali jeho otci božská znamení, ale Šuddhódana, přestože znepokojen, nevěřil, že by jeho syn Siddhártha zemřel, aniž by dosáhl cíle svého snažení.

A právě tehdy Siddhártha poznal, že tato jeho vlastní zkušenost je nejpádňejším důkazem marnosti a nesmyslnosti sebetřýznění a askeze jako prostředku k dosažení spásy, a hned se rozhodl obnovit svou tělesnou sílu. Bylo to právě šest let po jeho odchodu z Kapilavastu. Ač nesmírně sláb, povstal a jeho zchátralý oděv se rozpadl na prach. Sebral tedy rubáš z mrtvolky, jež ležela opodál, nebo dostal kus šatu od umírající stařeny; prameny se tu různí. Vypral si ten hadr a upravil si ho jako mnišské roucho, v čemž mu byli nápomocni bozi.

Tehdy zbožná dívka z nedaleké vsi, jménem Sudžáta, Nanda, Nandibala nebo Méka, složila slib, že aby se jí dostalo dobrého manžela a syna, obětuje Adžapálovi, Ochránci koz, božstvu posvátného stromu, slavnostní rýžový nákyp patřičně oslazený, omaštěný a okořeněný. A hned šla svůj slib splnit. Její služka Púrna (P Punna) našla pod stromem bódhisattvu Siddhárthu a Sudžáta mu podala obětní dar ve zlaté misce. Podle jiných pramenů dostal Siddhártha rýžový nákyp ve vsi, kam si šel vyžebrať potravu. Ale ať tomu bylo jakkoli, Siddhártha rýžový nákyp

vděčně přijal, vykoupal se v Nairaňdžaně a rozdělil pokrm na devětačtyřicet částí, aby mu vystačil na sedm týdnů. Když pojedl první část, hned se mu navrátila jeho bývalá síla, krása a svěžest.

Drahocennou obětní misku hodil Siddhártha do řeky, říční proud se obrátil zpět a miska se ponořila až do sídla hada (*ná-ga*) Kály ke třem podobným miskám, které tam kdysi hodili předešlí buddhové.

Siddhárthovi učedníci, kteří s ním sdíleli dlouhé pokání u řeky Nairaňdžany, byli zklamáni tím, že Siddhártha přerušil svůj půst a považovali to za slabost jeho ducha; na projev své nelibosti ho opustili a vydali se do Váránasí.

Avšak Siddhártha byl přesvědčen o správnosti svého rozhodnutí. Právě minulé noci, což bylo čtrnáctého dne tmavého čtrnáctidení měsíce Dvou větví (*S vaišákha*, *P vésákha*, zhruba druhá polovina dubna a první polovina května), se mu zdálo pět věštbných snů, jež mu zvěstovaly, že se už blíží k dosažení buddhovství a že brzy procitne k úplnému uvědomění cesty k osvobození.

Odešel od řeky Nairaňdžany, odpočinul si v damaroňovém (*Shorea robusta*) háji a potom kráčel k rozložitě smokvoni (*Ficus religiosa*), jež se měla stát jeho ‚stromem procitnutí‘ (*bódhivrkša*, *S bódhidruma*, *P bódhirukkha*). Natrefil tam jakéhosi bráhmána, který žal posvátnou trávu lipnici (*Poa cynosuroides*) zřejmě ke konání védského obětního obřadu. Bódhisattva Siddhártha ho požádal o snopek a šel dál. Když dospěl až ke smokvoni, obešel ji sedmkrát obrácen ke kmeni pravým bokem (*S pradakšīna*, *P padakkhina*) a usedl pod ní na trávu lipnici nejprve tváří na západ, pak na sever, leč konečně na východ, totiž směrem, který shledal neochvějně pevným. V legendách se ovšem tvrdí, že usedl na skvělý trůn, jenž se pod tou smokvoní zničehonic zázračně vynořil ze země. Tady měl bódhisattva Siddhártha setrvat v rozjímání a meditacích až do okamžiku svého velkého procitnutí (*sambódhi*, *mahábódhi*, *mahásambódhi*).

Tedy bůh zmaru Mára, Smrt, který se zachvěl hrůzou už ve chvíli Siddhárthova narození, poznal, že jeho panství je nesmírně ohroženo nadcházejícím velkým Siddhárthovým procitnutím,

a rozhodl se mu v tom veškerou svou mocí a lstí zabránit. Nejdříve vyslal proti Šákjamunimu hrozné vojsko démonů a zloduchů, ale protože se jich Siddhártha nezalekl, jsa si jist sám sebou, nemohli mu nikterak ublížit; nadto ho chránily dřívější zásluhy a především jeho „přátelská náklonnost, blahovůle“ (S *maitrí*, P *metta*, *mettí*) ke všem bytostem. Hrozné vojsko ztratilo odvalu a odtáhlo s nepořízenou. Mára se tedy pokusil uplatnit všechny své minulé dobré činy a zásluhy a požadoval trůn velkého procitnutí pro sebe sama. Odvolával se na svědectví všech svých pacholků a pochopů, jichž bylo nespočet. Siddhártha Šákjamuni byl však sám, i odvolal se na svědectví Země. Dotkl se jí pravou rukou, Země se šestkrát zachvěla, zjevila se v podobě krásné ženy, vzdala Šákjamunimu úctu a čest a zaručila se za něj svou vahou. Dvakrát poražený a pokořený Mára se pokusil ještě potřetí a vyslal své tři dcery jmény Žízeň (S *Tršna*, P *Tanha*), Mrzutost (*arati*) či naopak Veselost (S *Príti*, P *Píti*) a Rozkoš (*Rága*, *Rati*), aby Siddhárthu svedly a zajistily vítězství otci. Leč ani to nebylo nic platno. Šákjamuni, jenž byl bódhisattvou, vytrval ve svém předsevzetí a odolal půvabům Márových dcer.

Velké procitnutí (S *sambódhí*, *mahábódhí*, *abhisambódhana*, *abhisambódhí*, *mahásambódhí*, *sanjaksambódhí*, P *sambódhí*, *mahábódhí*, *abhisambódhí*, *mahásambódhí*, *sammásambódhí*) se událo v úplňkové noci měsíce Dvou větví (S *vaiśákha*, P *vésákha*, zhruba druhá polovina dubna a první polovina května) během čtyř hlídek nočních (S *prahara*, P *pahara*), to jest po třech hodinách od osmnácté do šesté, a to roku 524/3 před n. l.

Bódhisattva Siddhártha, sedě pod „stromem procitnutí“ (S *bódhivrška*, P *bódhirukkha*), prošel postupně čtyřmi stupni či stavy pohřížení, meditace (S *dhjána*, P *džhána*). Zapudil chtivost po světských marnostech, odvrhl zlou vůli, soustředil se, zahnal všechny pochybnosti, a když se v něm probudily radost a uspokojení, vstoupil do prvního stavu pohřížení, zvaného odloučení (*vivéka*). Když zvládl své přemýšlení a rozvažování, vstoupil do druhého stavu pohřížení, zvaného zklidnění čili vnor (S *vjupašama*, P *vúpasama*) skrze okamžitou vzpomínku na předlouhý ře-

tězec neustálých znovuzrozování do běd a strastí světského bytí. Jsa dokonale vyrovnán, uvědomělý a soustředěný, vstoupil do třetího stavu pohřížení, zvaného potlačení (*virága*). Potlačil všechny emoce a prudká hnutí mysli, posílil své sebeuvědomování a pocítil bezmeznou blaženost beze všech rozptylujících myšlenek a pocity vzruchu. Zpřetrhal všechny vztahy k vlastnímu štěstí a neštěstí (*S sukhadukha*, *P sukhadukha*) a dobré či špatné nálady (*S saumanasjadaurmanasja*, *P sómanassadómánassa*) a vstoupil do čtvrtého stavu pohřížení, zvaného zničení (*S prahána*, *P pahána*). Je to stav čistého sebeuvědomění a bedlivosti (*S smrti*, *P sati*) a rovnodušného nezájmu (*S upékša*, *P upekkha*). Tak se bódhisattva Gótamovec, mlčenlivý mnich Šákjamuni, stal buddhou, ‚procitnuvším‘, a od toho dne byl Buddha, to jest buddha par excellence. Tak dospěl k pochopení a ustanovení čtyř vznešených či ušlechtilých pravd (*S árjasatja*, *P arijasačča*) o strastech, o jejich vzniku, o možnosti jejich zániku a o postupu, jenž vede k jejich zničení a zániku. Čtyři vznešené či ušlechtilé pravdy jsou vskutku základní tresť buddhismu. Bohové radostně oslavili tuto vrcholnou událost hojnými zázraky a Buddhovi bylo právě čtyřicet let.

Z textů vyplývá, že procitnutí předpokládá přijetí tří ‚vědění‘ či ‚vědomostí‘ (*S vidja*, *P vidždža*), totiž pochopení podstaty řeťezce převtělování, pochopení čtyř vznešených či ušlechtilých pravd a pochopení způsobu či metody, jak se vymanit z ‚vlivů‘, to jest z pout, jež k převtělování víží.

Sám Buddha o tom vyprávěl: „Dosáhl jsem poznání, mé vědění nabylo na objemu a můj vhled na hloubce. Mé osvobození je jisté; toto je moje poslední zrození a už nikdy se neznovuzrodím. Tu jsem si pomyslel: Dosáhl jsem vědění, jež je obsažné, nesnadné k odhalení, nesnadné k pochopení, pravé, výborné, mimo dosah přemýšlování, všepronikající, jen mudrcům přístupné. Avšak zdejší bytost má potěšení z domova, domov jí lahodí a domov má ráda. Tvorovi, který má to potěšení, jemuž to lahodí a jenž to má rád, je nesnadno prozřít a pochopit příčinnou pod-

míněnost (S *idampratjajata*, *idappaččajata*), podmíněný vznik (S *pratítjassamutpáda*, P *patiččasamuppáda*). Těž je nesnadno prozířít a pochopit zklidnění, vnor (S *šamatha*, P *samatha*) všech tvůrčích představ (S *sanskára*, P *sankhára*), odhození všech vazeb a pout, zánik tužeb a choutek, rovnodušnost, odelpění, vyhasnutí. Kdybych měl hlásat toto učení a ostatní by mu neporozuměli, nesl bych to těžce.“

PRVNÍ UČEDNÍCI

Celých sedm dní po velkém procitnutí zůstal Buddha na tomtéž místě pod smokvoní; bylo to pravidlem nejen pro všechny buddhy, nýbrž obdobně i pro krále, kteří po svém pomazání také setrvali týden na tom místě. Potom se vznesl do prostoru, ujistil dosud pochybující bohy o svém velkém úspěchu a odebral se kamsi na severovýchod, kde týden kontemploval, aniž mrkl okem; však na paměť této Buddhovy kontempace (*samápatti*) tam prý byla zbudována Svatyně nemrkajících očí (S *Animišalóčanačaitja*, P *Animisalóčanačétija*). Třetího týdne se procházel zlatem zdobeným ochozem, který pro něj vytvořili sami bohové; onen ochoz prý ještě v 7. století n. l. viděl čínský buddhistický poutník Sün-cang a v minulém století tam objevil britský archeolog generál Alexander Cunningham zbytky cihlové podlahy. Čtvrtý týden strávil Buddha na severozápadě přemítaje o díle, jež hodlal započít, věstil sám sobě a už předem si v duchu sestavoval svá kázání a řeči; tam mu bohové postavili dům z draho-kamů (S *ratnagrha*, P *ratanaghara*). Pátý týden meditoval pod Adžapálovým stromem na břehu řeky Nairaňdžany. V šestém týdnu pokračoval v meditacích u jezera Mučilinda či Mučalinda, kde ho před dlouhotrvajícím deštěm chránil jezerní had téhož jména, ovinuv se kolem jeho těla a kryje ho svou kobří kápí. Sedmý týden pak Buddha pobýval pod královským stromem ráždžátana (*Buchanania latifolia*), v němž sídlil král víl a skřítků.

Tehdy prý šli kolem toho stromu dva kupci Tapussa (S Trapuša) a Bhallika (S Bhadríka), jež Buddha poučil a oni přijavše jeho učení stali se vlastně prvními buddhistickými bratry laiky.

Možná se zdá zvláštní, jak příznivý vztah k Buddhovi měli hinduističtí bozi od samého jeho narození; provázeli ho nejrůznějšími zázraky, projevovali mu stálou pozornost a se zájmem sledovali jeho duchovní pokrok. Traduje se, že když Buddha zapochyboval, zda vůbec má hlásat svou nauku, když tu hrozí nepochopení ostatních, sám Brahma se polekal, že nebude-li Buddha učit, svět zhyne. Možná v tomto pojetí bylo zrno sarkasmu, když se nejvyšší bůh Tvůrce bojí zkázy svého stvoření, pokud nezasáhne Buddha, a přichází k němu co pokorný prosebník. Indové ovšem odjakživa věděli, že vědění je moc; a připomeňme si tu i moudrý výrok britské indoložky C. A. F. Rhys Davidsové, že Buddha se narodil, žil a zemřel jako hinduista.

Když se Buddha po zralé úvaze rozhodl, že se svou naukou přece jen vystoupí, chtěl nejprve začít u svých bývalých Mistrů, jež byl kdysi opustil nespokojen, totiž u Árády a Udraky, ale svým božsky pronikavým zrakem uviděl, že oba právě nedávno zemřeli. Vzpomněl si tehdy na svých pět společníků od řeky Nairadžany a viděl, že jsou zrovna nedaleko Váránasí. I zamířil tedy tím směrem.

Cestou potkal ádžívického šramana Upaku, jenž se ho zeptal, čím učení vyznává. Buddha mu odpověděl, že nemá žádného Mistra, že je prost „vlivů“, totiž že se mu vymanil z pout, jež vízí k převtělování, a že procitl a stal se Buddhou. Upaka mu příliš nevěřil a řekl jen: „Snad je to možné.“ A šel dál svou cestou.

Když Buddha dospěl na břeh Gangy k přívozu, převozník ho odmítl převést, protože Buddha neměl, čím by zaplatil. Vzněl se tedy do prostoru a za řekou kráčel k Váránasí.

Skupina šťastných (S *bhadravargíja*, P *bhaddavaggíja*) dlela tehdy ve vesnici Sáranganátha (dnešní Sárnáth nedaleko na sever od Váránasí) v Antilopím háji (S Mrgadáva, P Migadáva), zvaném též Dar antilopám (S Mrgadája, P Migadája), protože káší-

ský král Brahmadatta v něm antilopám (*Boselaphus tragocamelus*) zaručil bezpečí na důkaz svého obdivu k vůdci jejich stáda, jenž byl Bódhisattvou, nebo Rozpravy žreců (*S Ršivadana*, *P Isivadana*), anebo také Rozpad žreců (*S Ršipatana*, *P Isipatana*), kteří se žárem svého pokání (*S tapas*, *P tapa*) rozpadli na popel.

Když Ádžňáta, Bhadríka, Vášpa, Ašvadžit a Mahánáman spatřili Buddhu přicházet, dohodli se, že si ho nebudou všimát, že ho nepozdraví a ani mu nebudou prokazovat úctu, neboť mu stále ještě zazlívali, že u řeky Nairañžany náhle přerušil svou krutou úmrtnu. Avšak jak se Buddha blížil, zapůsobil na ně kouzlem své osobnosti tak neodolatelně, že povstali a jaksepatří ho uctivě přivítali.

Buddha jim sdělil, že je ‚tak (vpravdě) dospěvší‘ (*Tathágata*) a ‚procitnuvší‘ (*Buddha*). Řekl jim, že prohlédl jejich původní úmysl ho nepozdravit, ale že jim však přichází zvěstovat pravdu, kterou hledali společně, leč kterou posléze objevil on sám.

Když nastala noc, Buddha po první hlídku zachoval mlčení, v druhé hlídce vysvětlil, proč zanechal askeze, která, jak se sám přesvědčil, ke kýženému cíli nevede a tudíž nemá smyslu, a konečně ve třetí hlídce noční vyložil čtyři vznešené, ušlechtilé pravdy.

„A ten, kdo odešel dále pryč, mnichové, neměl by upadat do dvou krajností. Do kterých dvou? Do té, která obnáší vášně a potěchu z rozkoší, je bídná, hrubá, sprostá, přehnaná a nesměřuje ku prospěchu; a do té, která přináší únavu a zemdlenost, je neblahá, přehnaná a nesměřuje ku prospěchu. Mnichové, neupadat do žádné z těchto krajností, to znamená kráčet střední stezkou, jak ji vysvětlil *Tathágata*, jež vede k poznání, k vědění, ke klidu, k vhledu, k procitnutí, k vyvanutí. A jaká je ta střední stezka, jak ji vysvětlil *Tathágata*? Je to ušlechtilá osmidílná stezka: správný názor, správné rozhodnutí, správná řeč, správné jednání, správné žití, správné úsilí, správné sebeupamatování, správné soustředění.“

Tímto svým prvním kázáním Buddha, jak se říká, ‚roztočil

koleso držma^{4*} (S *dharmačakrapravartana*, P *dhammačakkapavattana*), totiž svého učení.

Když tedy oné noci Buddha roztočil koleso držma, hned jeho nauku přijal Ádžňáta Kaundinja (P Aňňa či Aňňáta Kondaňňa) a stal se dokonalým, doslovně ‚zasloužilým‘ světcem (S *arhant*, P *arahant*), zbaveným už všech světských pout, všech pudů, choutek, vášní a tužeb. A v následujících dnech se k němu postupně přidali i ostatní, totiž Vášpa (P Vappa), Bhadríka (P Bhadríja), Mahánáman (P Mahánáma) a Ašvadžit (P Assadži), a také se stali mnichy arhanty.

Tak byla založena buddhistická mnišská obec (*sangha*); tvořili ji jedinci, kteří se už dávno odřekli světa a žili v odříkání hledající cestu ke spáse, a proto s přijetím Buddhova učení dosáhli hned arhantství.

První, kdo k buddhistické mnišské obci přistoupil z občanského stavu, byl syn jednoho váránašského peněžníka Jašas či Jašóda (P Jasa), vychovaný v přepychu a v radovánkách, jež však tento způsob života z duše omrzela, podobně jako se kdysi stalo bódhisattvovi Siddhárthovi. Poslední kapkou do poháru Jašasova odporu ke všemu světskému byl pohled na spící ženy usnuvší halabala po rozmařilém večírku. Prchl z přepychového domova k Buddhovi a byl první, kdo pronesl, aby se stal buddhistickým mnichem, tu slavnou formuli ‚Utíkám se k Buddhovi, utíkám se k držmu, utíkám se k obci. Podruhé utíkám se k Buddhovi, utí-

* Buddhistická nauka (S *déšana*, P *désana*, doslova ‚ukázání, poučení‘) bývá nejčastěji zvána v sanskrtu *dharma*, pálijsky *dhamma*. Tento významově velmi obsažný termín, běžný ostatně i v hinduismu, bývá všude na Západě i u nás překládán či vykládán jako ‚zákon‘ nebo ‚řád‘, ba i ‚náboženství‘. Nic z toho ovšem není zcela přesné, třebaže v té nauce jistá zákonitost vládne a řád tam platí a buddhisté bývají zbožní či bohabojní v mravním smyslu toho slova. Vzhledem k tomu, že slovní tvar *dharma* je odvozen od sanskrtského slovesného kořene *dhr-*, ‚držet‘, je nasnadě tu v téměř obsažném smyslu užívat archaickeho českého participia necessitatis *držmo*, totiž to, ‚čeho jest se držet‘; výhoda jednoslovného lexikálního výrazu o širokém sémantickém významu je jistě zřejmá.

kám se k držmu, utíkám se k obci. Potřetí utíkám se k Buddho-
vi, utíkám se k držmu, utíkám se k obci'. A Buddha pravil: „Éhi,
bhikkhu, pojď mnichu.“

Peněžník ovšem svého ztraceného syna hledal, až na břehu ře-
ky Varuny (dnešní Barna, přítok Gangy) našel jeho střevíce, jež
tu Jašas zanechal, když se chtěl přebrodit. Také peněžník přešel
řeku, ale Buddha svou zázračnou mocí (*S rddhi*, *P iddhi*) učinil
Jašase neviditelným; teprve později ho otci ukázal. Peněžník se
stal buddhistickým laikem (*upásaka*), pozval Buddha a syna do
svého domu a tam se laickými buddhistkami staly i Jašasova
matka a manželka. Do mnišské obce vstoupili také Jašasovi bra-
tři Púrnadžit (*P Punnadži*) a Vimala, Gavámpati (*P Gavampati*)
a Subáhu a ještě dalších padesát váránásíských měšťanů. Tak se
obec rozrostla na šedesát mnichů a jejich Mistrem byl Buddha.

Laikové, sympatizující buddhisté, se nevzdávali světa a po-
kračovali ve své světské činnosti. Mnichům dávali pravidelné
almužny a všelijak je hmotně podporovali, takže vlastně tvořili
ekonomickou základnu mnišské obce.

Dobu dešťů strávili mniši v Antilopím háji, a když skončila,
vyzval je Buddha, aby se jednotlivě rozešli po různých krajích
země a hlásali nauku ku blahu a prospěchu všech bytostí. Tak se
i stalo.

Tehdy se Mára, zlovolný bůh smrti a zmaru, opět snažil po-
koušet Buddha a vzbudit v něm pochybnosti o jeho velkém pro-
citnutí a o jeho poslání mezi lidmi. Buddha mu však pevně odo-
lal a odebral se do Uruvilvy (*P Uruvéla*, dnešní Bódhgaja na jih
od Patny). Cestou obrátil na buddhismus třicet mladíků, jež jaká-
si hetéra dočista ožebračila. Buddha je vlídně přesvědčil, aby
místo pátrání po hamizné ženštině raději hledali sami sebe, vylo-
žil jim základní nauku držma a přijal je za mnichy. Tito noví čle-
nové mnišské obce byli také známi co ‚skupina šťastných‘, jako
prvních pět učedníků Buddhových.

V Uruvilvě tehdy žili a učili tři bratři Kašjapovci (*S Kášjapa*,
P Kassapa), pravověrní bráhmani, obklopení četnými učedníky
zvanými ‚copatí‘ (*džatila*). Kašjapovci zachovávali dávný véd-

ský rituál a přinášeli oběti védským bohům, uctívající zejména boha ohně Agniho. Buddha se chtěl usídlit u nejstaršího Uruvilvákášjapy, ale ten ho zprvu odmítl, prý tam v chýši posvátného ohně straší bájný had (*nága*). Buddha nad hadem zvítězil, třebaže ten ho ohrožoval ohněm a dýmem. Při povodni kráčel po vodní hladině suchou nohou a ještě více takových zázraků předvedl, čímž mu dokázal, že je mocnější než on, a přesvědčil ho tak k buddhismu. Uruvélský Kašjapovec a jeho pět set učedníků zahodili své obětní nádoby do řeky a stali se buddhisty. Stejně učinili i Říční Kašjapovec (S Nadíkášjapa, P Nadíkassapa) se svými třemi sty učedníky a Gajský Kašjapovec (S Gajákášjapa, P Gajákassapa) s dvěma sty učedníky.

Na kopci zvaném Gajská hlava (S Gajášírša, P Gajásisa) pak před novými mnichy pronesl Buddha kázání o tom, jak všechno na tomto světě je sežiháno plameny vášně a chtíče a jaké je z toho jediné východisko. Kázání bylo provázeno mnoha zázraky a všichni mniši dosáhli arhantství.

A jak se tak buddhistická obec utěšeně rozrůstala a prospívala, vyvstávaly také nové problémy, záležitosti se stávaly složitějšími a ukázala se naléhavá nutnost pevnějšího uspořádání a řízení věcí. Buddha dal svým mnichům právo přijímat do obce nové přívržence, mnichy (S *bhikšu*, P *bhikkhu*) i laiky (*upásaka*), ale brzy bylo nezbytno stanovit jistá omezení a klást na uchazeče jisté požadavky, aby se do obce nedostali lidé nehodní a nevhodní. Též bylo záhodno vyvarovat se neshod a rozmršek se světskými autoritami.

Stalo se například, že magadhský král Bimbisára vyslal své vojsko, aby potlačilo nepokoje v pohraničí. Někteří vojáci, jimž se nechtělo bojovat proti povstalcům, zběhli a vstoupili do buddhistické obce. To ovšem byla událost závažná, protože nejen zběhnutí, ale i napomáhání zběhům je odjakživa protizákonné. Buddha tedy stanovil, že do obce nesmějí být přijímány osoby vázané v královských službách. Také nebyli přijímáni nemocní a zmrzačení. Otroci, kteří se chtěli stát buddhistickými mnichy, museli nejdříve dosáhnout svého propuštění z otroctví. Ani zlo-

ději, dlužníci a vrahové se mnišským rouchem v buddhistické obci nemohli skrýt před zákonem. Buddhistický mnich zkrátka musel být mravně i tělesně bez vady – a starší dvaceti let věku.

Tehdy král Bimbisára pozval Buddha do magadhského hlavního města Rádžagrhy (P Rádžagaha, dnešní Rádžgir na jihojihovýchod od Patny). Buddha si připomněl slib, který Bimbisárovi kdysi dal při jeho návštěvě na Supím vršku (S Grdhakúta, P Giddhakúta), totiž že mu přijde sdělit pravdu, až se jí dopídí, a tak šel. Za úplňkové noci měsíce Dlouhých nocí (S *pauša*, P *pósa*, druhá polovina prosince a první polovina ledna) se usadil za Rádžagrhou v Lese (bambusových) klacků (S Jaštivana, P Jatthivana, Latthivana), zvaném též Bambusový les (S Vénuvana, P Véluvana). Někteří z místních lidí projevili pochybnosti o Buddhově výjimečnosti a tu starý Uruvélský Kašjapovec prohlásil, že Buddha je jeho Mistr, což zapůsobilo.

Král Bimbisára, tehdy asi pětaticetiletý, navštívil Buddha v Bambusovém lese a pak ho i s jeho mnichy pozval na příští den k sobě do královského paláce na hostinu. Vyslechl slova Buddhova, uvěřil a stal se buddhistou. V některých pramenech se píše, že Bimbisára přistoupil na buddhismus ze strachu z pekla (S *naraka* P *naraka*, *niraja*), ale přijetí tohoto názoru by jistě bylo potupou krále Bimbisáry, jakož i nevírou v daleko pádnější argumenty velkého Mistra. Na rozloučenou věnoval král Buddhovi a jeho obci Bambusový les, aby si v něm zbudovali chýše pro deštivá období.

V té době žil v Rádžagrze jeden z významných nebuddhistických šramanských Mistrů Saňdžaja Vairadíputra či Vérattiputra (P Saňdžaja Béalatthiputta), asi nesprávně někdy ztotožňovaný s hlavou agnostiků. A tento Saňdžajin měl dva výborné učedníky. Byli to Upatišja (P Upatissa), syn otce Tišji (P Tissa) a matky Šári (P Sári) zvané též Šáradvatí (P Sáradvatí), a proto se Upatišjovi častěji říkalo ‚syn Šárin‘ (S Šáriputra, P Sáriputta), a Kólita z rodu Mudgalova (S Mudgala, P Moggala), běžně zvaný Maudgaljájana (P Moggallána), potomek Mudgalův. Tihle dva byli nerozluční přátelé už od dětství. Jednoho dne potkal Šá-

riputra mnicha Ašvadžita, jednoho z prvních učedníků Buddhových, povšiml si jeho božské rovnodušnosti a radostně klidného a vyrovnaného vzezření a otázal se ho, kdo je jeho Mistr a jaké učení vyznává. Ašvadžit mu skromně odpověděl, že toho sice ještě moc neví, ale že mu to řekne v stručnosti. A pronesl tuto strofu, později velmi slavnou: „Příčinu vzniku jednotlivin, kteréžto jsou účinkem podmíněných příčin, vyložil Tathágata, jakož i jejich zánik taktéž vysvětlil velký šramana.“

To bystrému Šáripurovi úplně stačilo a hned to sdělil Maudgaljájánovi. Rozhodli se, že se přidají k Buddhovi, a vyzvali Mistra Saňdžajina, aby šel s nimi. To Saňdžajin rozhořčeně odmítl a tak ho Šáriputra a Maudgaljájana opustili i se všemi ostatními jeho učedníky a zanechali ho v hluboké duševní skleslosti. Buddha ve své prozíravosti okamžitě poznal, že Šáriputra a Maudgaljájana se stanou ‚přední dvojicí posluchačů‘ (S *agrašrávakajuga*, P *aggasávakajuga*); a vskutku – Šáriputra vynikal především intelektem (S *pradžña*, P *pañña*), Maudgaljájana pak v zázracích (S *adbhuta*, P *abbhuta*).

Dalším vynikajícím učedníkem Buddhovým se v Rádžagrze stal syn bohatého bráhmána Kášjapy, tedy též Kašjapovec, zvaný Velký Kášjapa (S *Mahákášjapa*, P *Mahákassapa*), jenž zřejmě jsa předurčen k askezi, žil se svou chotí, která byla téhož založení, po dvanáct let v naprosté cudnosti. Buddha ho do obce přijal okamžitě, jako by předvídal významnou úlohu, jaká po jeho smrti Mahákášjapovi připadne.

To všechno se rozkřiklo a do buddhistické obce se noví učedníci jen hrnuli. Rádžagržští měšťané proti tomu sice zprvu reptali, ale nikoli dlouho; utichlo to s Buddhovým odchodem do Kapilavastu (P *Kapilavatthu*, dnešní Tilaura na severovýchodovýchod od Bahrámpuru nedaleko nepálských hranic), do rodného kraje.

Doslov

Orientalistika jako vědní obor, zabývající se národy Východu a jejich kulturami, představovala u nás vždy pro ty, kdo jí zasvětili svůj život, jisté dilema: věnovat všechny své síly náročné badatelské práci a publikovat její výsledky ve světových jazycích, aby obohatily celosvětové bádání v daném oboru (a získaly ovšem také autorovi jméno v odborných kruzích v zahraničí), nebo se zaměřit především na domácí kulturní veřejnost a populárně vědeckými publikacemi a překlady z východních literatur rozšiřovat její obzor o ony osobité, vzdálené světy? Každý orientalista si musel a dodnes musí zodpovědět tuto otázku sám – podle svých schopností, ambicí a objektivních možností. Bylo však vždy velkou předností tohoto oboru u nás, že měl ve svých řadách už od dob otců-zakladatelů mnoho osobností typu Františka Lexy, Vincence Lesného či Jana Rypky – vědců, kteří dokázali ve své činnosti skloubit ve vyváženém souladu obojí.

Právě takovým typem orientalisty a důstojným nástupcem těchto svých učitelů byl i Vladimír Miltner, narozený 6.července 1933 v Plzni. Po absolvování filozofické fakulty Univerzity Karlovy v oboru hindština a indologie nastoupil jako knihovník a potom vědecký pracovník v Orientálním ústavu ČSAV, aby se věnoval bádání v hindštině a zejména hindské syntaxi metodami matematické lingvistiky. Nejlepším vysvědčením jeho zdatnosti v tomto náročném odvětví byla skutečnost, že byl na základě svých prací, publikovaných anglicky v Praze i v Dillí, pozván, aby přednášel hindskou lingvistiku na prestižní pařížské univerzitě; strávil tu léta 1967–70. Potom se objevil opět v Praze – jenže už v jiném, „normalizovaném“ Československu a Orientálním ústavu. Když jsem se ho tehdy zeptal, proč se vůbec vracel (měl v Paříži dobré

postavení a byl tam i s rodinou), odpověděl, že by mu příliš scházelo, kdyby nemohl psát česky a překládat do češtiny.

S touto druhou složkou své indologické činnosti začal už dávno předtím. Za svého ročního pobytu v Indii, kde vyučoval češtinu, vytěžil vtipný cestopis „Z Púny do Púny“ /1968/ a jeho překlady a články se pravidelně objevovaly v Novém Orientě i v jiných našich časopisech a novinách. Doufal, že ve své vědecké práci i popularizační a překladatelské činnosti bude moci pokračovat i v nových, notně ztížených podmínkách. Jenže u nás tehdy platilo „člověk míní a všemocná strana a vláda mění“ a Vladimír Miltner to brzy zakusil na vlastní kůži. Tehdejší ředitel ústavu usoudil, že bádát v indických jazycích je zbytečné, a nařídil jednomu z nejnadanějších vědeckých pracovníků, kteří ještě v normalizovaném ústavu zbyli, aby se plně věnoval proti-imperialistickému boji národů Latinské Ameriky; neboť jednou z četných absurdit doby bylo i podivné zmatení geografických pojmů, v jehož důsledku se v Orientě ocitla i Jižní Amerika; a všemu tomu vládl člověk, jehož oborem byly dějiny Německa.

Miltner nebyl ochoten vzdát se Indie, a tak se ocitl ne na dlažbě, ale za volantem dodávky Restaurací a jídelen, ve které rozvážel po Praze polotovary. Naštěstí nepříliš dlouho – někdejší kolega z Orientálního ústavu a v této době šéfredaktor časopisu „100 + 1 zahraničních zajímavostí“ Miroslav Oplť ho přijal do své redakce a později odvedl s sebou i na své další působiště, do monitorovacího střediska Čs.rozhlasu, kde mohl náš indolog uplatnit alespoň své neobyčejně rozsáhlé jazykové znalosti.

Pracoval tu až do konce období nesvobody a navzdory velkým zdravotním problémům, které ho sužovaly prakticky po celý život, věnoval každou volnou chvíli své životní lásce Indii. Na vlastní badatelskou práci nezbyval čas ani síly, ale skoro v pravidelných ročních intervalech objevovaly se jak jeho knihy na nejruznější indická témata, tak překlady ze staré i nové literatury.

Z jeho původních prací připomeňme barvitý přehled indického vývoje s titulem „Indie má jméno Bhárat“ /1978/, ale hlavně oblíbenou praktickou kuchařku „Indická kuchyně“ /1982/ a zasvěcené „Lékařství staré Indie“ /1986/. Nemenší pozornost

vzbudila i jeho převyprávění starých námětů v knihách „Příběhy bájně Indie“ /1973/ a především „Mahábhárata aneb Velký boj“ /1988/, vůbec první obsáhlé seznámení našich čtenářů s tímto základním dílem staroindické literatury. Řádku svých knižních překladů zahájil pak už v roce 1969 jazykově brilantním a osobitým převodem proslulé Vátsjájanovy „Kámasútry“ /1969/, která se od té doby dočkala mnoha vydání. Ze sanskrtu přeložil také epický příběh „Nala a Damajantí“ /1977/ a z jazyka páli výbor „Otázky Milindovy“ /1988/, obojí pro Lyru Pragensis.

V roce 1990 se Vladimír Miltner vrátil na své místo vědeckého pracovníka Orientálního ústavu, ale i tu pokračoval v české publikační činnosti. K původním knihám přibyla publikace „Našim v Indii, Pákistánu a Bangladéši. Konverzační příručka deseti jihoasijských jazyků“ /1991/, autobiografický „Prófák, tulák, voják“ /1992/ a „Kršna a Osm pečetí“ / 1999/ a k překladům „Jóga pro děti“ /1990/, Kaljánamallova „Anangaranga“ /1992/, ale také například Rushdieho „Satanské verše“; ne každý ví, že utajeným překladatelem této knihy, jež vyvolala ve světě tolik rozruchu, byl Vladimír Miltner.

V devadesátých letech věnoval se Miltner především buddhismu a jako první plod tohoto jeho zaměření objevila se v roce 1997 pozoruhodná „Malá encyklopedie buddhismu“, velmi užitečný výkladový slovník buddhistických termínů. Jeho vydání se však už autor nedožil; zemřel na počátku téhož roku v Indii. V rukopise zůstalo i jeho nejobsáhlejší dílo, které dostávají naši čtenáři do rukou až nyní – kniha o vzniku a vývoji buddhismu ve vlasti jeho zrodu. Ačkoli už máme v české literatuře několik původních i přeložených knih o tomto významném světovém náboženství, je Miltnerův výklad ojedinělý jak velkým množstvím informací o nejrůznějších aspektech Buddhova učení a složitých cestách, jimiž prošlo na indické půdě v průběhu asi patnácti století, tak velmi jasným vysvětlením základních pojmů i různých pojetí jednotlivých buddhistických škol a směrů. Kniha je jistě důstojným uzavřením životního díla Vladimíra Miltnera, který obohatil naši indologickou literaturu jako málokdo.

Dušan Zbavitel

Rejstřík

- abbhána viz ávarana
abbhuta viz adbhuta
abháva 238, 268, 272, 276
abhibhvájatana 213
abhidhamma viz abhidharma
abhidhammabhádžanija 298
Abhidhammapitaka viz
Abhidharmapitaka
Abhidhammatthasangaha 306
Abhidhammávatára 303
abhidharma 181, 197, 200
Abhidharmakóša 307
Abhidharmakóšabhášja 243
Abhidharmakóšakárika 319
Abhidharmakóšavjáhja 319
Abhidharmapitaka 152, 166, 174,
188, 189, 194, 282, 288, 289,
295, 297–300, 303
Abhidharmasamuččaja 321
abhidhja 149
abhidžáti 39
abhidždžha viz abhidhja
abhidžña 214
abhinílanetta 48
abhiñña viz abhidžña
abhisamaja 215
Abhisamajálankára 319, 321
Abhisamajálankáralóka 319
abhisambódhana viz sambódhi
abhisambódhi viz sambódhi
áčárija viz áčárja
áčárja 112, 128
adbhuta 66
adbhutadharmá 310
adhamma viz adharma
adharma 96
adhičča viz adhítja
adhikaranasamathadhamma 289
adhimokkha viz adhimókša
adhimókša 205
adhimukti 218
adhimutti viz adhimukti
adhipati 299
adhištána 210, 217
adhítja 160
adhithána viz adhištána
adhjéšana 141
adittha viz adršta
adósa viz advéša
adršta 233, 269
advaita 263, 268–278
advaitaváda 240, 271
Advajasiddhi 186, 326
Advajavadžra 327
advéša 209, 285
Adžapála 55, 59
Adžátasattu viz Adžátašatru
Adžátašatru 20, 76–82, 91, 92,
109, 195, 280
Adžita 89
Adžita Kéšakambala 42
ádžívikové 38–42, 78–80, 89,
189, 258
adžňánaváda 258, 262

- adžňánika 38, 43
 Ádžňáta Kaundinja 54, 61, 62
 Afghánistán 307
 ágama 238, 284, 302
Ágamatthakatha 302
 aggasávakajuga viz agrašrávakajuga
 agni 15, 64
 agnostikové 38, 43, 78, 80, 260, 262
 agrašrávakajuga 66
 aham 184
 áhára 159, 299
 ahétudža 268
 Ahiččhatra 22
 Ahiččhatta viz Ahiččhatra
 ahinsa 155
Ájatanajamaka 299
Ájatanavibhanga 297
 ájatapanhin 47
 Ajódhja (též Sákéta) 20, 73, 74, 180, 183, 323
 ájuhsanskára 87
 ájurvéda 147
 ájusankhára viz ájuhsanskára
 ákáša 199, 213, 232, 233, 244, 268
 akirija viz akrija
 akrija 40
 Akšajamati 314
Akšarašataka 320
 Akšóbhja 316
 akušala 151, 155, 208, 221, 297
 akušalamúla 208, 285
 álajavidžňána 228
 Alára Káláma viz Áráda Káláma
 Álaví viz Átaví
 Alexandr Veliký 172
 áli 327
 Allakappa viz Čalakalpa
 alóbbha 209, 285
Alpákšarápudžňápáramitásútra 315
 Amarávatí 173, 198
 amávasja 133
 amávassa viz amávasja
 Ambapáli viz Ámrapáli
 Amitábha 177, 313, 316
Amitájurbuddhánusmrti 313
 Amóghavadžra 183, 185
 amóha 209, 285
 Ámrapáli 74, 85
 amríská kultura 13
 anabhilápja 253, 278
 anádi 271
 anágámin 216
 anágárija viz anágárika
 anágárika 49, 111
Anáगतavansa 306
 Ánanda 48, 68, 70, 82, 84, 86–90, 108, 115, 151, 157, 164, 166, 167, 200, 282, 309
 Anangavadžra 186, 326
 ananjathátva 165
 anantara 299
 anaňňathatta viz ananjathátva
 ánápána 212
 anapékšasvabháva 224
 anásava viz anásrava
 anásrava 220
 Anáthapindada 68, 69, 74, 75, 110, 144
 Anáthapindika viz Anáthapindada
 anátmaka 204
 anátman 236, 267
 anátmaváda 159, 224
 anatta viz anátman
 anattaka viz anátmaka
 anavastha 278
 Anavatapské jezero 45
 andhaka viz ándhraka
 Ándhra 177, 197, 198
 ándhraka 198, 249
 anékánta 42

- anga 147, 153, 155
 Anga 20, 74
 Angulimála 73
Anguttaranikája 97, 291, 292, 298
 aničča viz anitja
 anijata 118
 anijatadhamma 289
 Animisalóčanačaitja viz
   Animišalóčanačaitja
 Animišalóčanačaitja 59
 Aniruddha 68, 74, 91
 anitja 204, 207, 236, 297
 anjathátva 165, 204
 anjónjášraja 278
 anna 28
 anta 160
 antarabháva 235
 antaravásaka 122
 antévásin 112
 Antilopí háj 60, 63, 136, 143,
   146, 149, 160, 220, 311
 Antiochos 140
 anupádhišéša 211
 anuppáda viz anutpáda
 Anurádhapura 301–303
 Anuruddha 306, 307
Anuruddhasataka 307
 anusaja viz anušaja
Anusajajamaka 299
 anušaja 209
 anutpáda 210
 anuvjaňžana 48, 137, 217
 Aňňa (Aňňáta) Kondaňňa viz
   Ádžňáta Kaundinja
 aňňamaňňa 299
 aňňánin viz adžňánika
 aňňathatta viz anjathátva
 ap 204, 213
 ápa viz ap
 apabhranša 186, 281, 318, 326
 apadána viz avadána
Apadána 296
 Aparagódána 201
 Aparagójána viz Aparagódána
 Aparántsko 172
 aparasélijové viz aparasailla
 aparasailla 198
 aparávidja 278
Aparimitájurdžňána též
   Aparimitájuš 313
 apaurušeja 251
 apekkha viz apékša
 apékša 199
Appamádavagga 293
 appamána viz apramána
Appamaňňávibhanga 298
 appamatta viz apramatta
 appanihita viz apranihita
 apramána 204, 210
 apramatta 106
 apranihita 214
 apsarasy 97
 Árada 153
 Árada Káláma 53, 54, 60, 88
 arahant viz arhant
Arahantavagga 293
 árama 69, 114
 árammana 299
 Aranémi 313
 áranjaka 29, 127, 230
 áraňňaka viz áranjaka
 Arati (Mrzutost) 57
*Ardhadvisáhasrikápradžňápára-
   mitásútra* 315
 Ardžuna Pánduovec 19
 arhant 62, 64, 80, 107, 110, 112,
   113, 153, 154, 165, 167, 170, 174,
   176, 190, 191, 193–196,
   198–200, 206, 216, 223, 236,
   283, 292, 298, 308, 323, 332
 arijadhamma viz árijadharma
 arijadžana viz árijadžana

- arijasačča viz árijasatja
 arijatthagikamagga viz
   árjástángamárge
 Árjadéva (též Déva) 169,
   177–179, 234, 239, 240, 320, 326
 árijadharna 98, 100
 árijadžana 215
 árijasatja 58, 108, 143, 146, 155,
   197, 331, 332
 árjástángamárge 146, 147, 155
 Árjašúra (též Šúra) 323, 325
Árjatárapratidžña 316
 Árjové 14, 15, 17, 18
 arthakatha 281, 301
 arthakrijákárin 253
 arúpa 184
 arúppalóka 212, 213
 áruppalóka viz arúppalóka
 ásálha viz ášádha
 Asanga 169, 180, 181, 227, 229,
   234, 240, 241, 319, 321, 322, 326
 asankhata viz asanskra
 ásansárikakkhandha viz
   ásansárikaskandha
 ásansárikaskandha 221
 asanskra 199, 260, 297
 asat 276
 ásavakkhaja viz ásravakšaja
 ásévana 299
 asina viz ášvina
 Asita 49
 asminsatídambhavati 222
 Asóka viz Ašóka
 asphuta 255
 ásravakšaja 214, 215, 218
 Assadži viz Ašvadžit
 Assaka viz Ašmaka
 assama viz ášrama
 assattha viz ašvattha
 asthána 218
 astita 163
 asubhabhávana viz ašubhabhávana
 asura 201
 ášádha 121, 124
 Ašmaka 22
 Ašóka 46, 92, 131, 139, 140,
   170–172, 193, 199, 223
Ašókavadána 282
 ášrama 49
 aštagurudharma 119
 aštamí 117, 133
 aštánga 209
 aštángašíla 134
*Aštasáhasrikápradžñápáramitá-
   sútra* 315, 319
 ašubhabhávana 212
 Ašvadžit 54, 61, 62, 115
 Ašvaghóša 45, 177, 178, 320,
   323–325
 Ašvaka 115
 ašvattha 134
 ášvina 72
 átápin 149
 Átaví 73
 ateismus 311
Atharvavéda 16
 Atíša 187
 átmabhávadíparitjága 141
 átman 29, 31, 158, 171, 195, 206,
   234, 235, 239, 241, 263, 264,
   267, 271, 276, 277
Atthakanipáta 292
 attan viz átman
Attavagga 293
 atthagurudhamma viz
   aštagurudharma
 atthakatha 301 (viz též
   arthakatha)
Atthakathákanda 297
Atthakavagga 294, 295
 atthamí viz aštamí
 atthána viz asthána
 atthangasíla viz aštángašíla
 atthagika viz aštánga

- Atthasáliní* 303
 atthi 299
 atthita viz astita
Atthuddhára 297
 audárika 159
 auddhatjakaukrťja 150
 avadána 284, 308, 310, 324, 325
Avadánakalpalata 325
Avadánamála 309
Avadánašataka 308, 309, 325
 avadáta 213
 avadhština 284
 Avalókitasinha 324
 Avalókitéšvara 313, 316
 Avantí 21, 22, 167, 183
 Avantíputra (těž Subáhu) 22
 Avantíputta viz Avantíputra
 ávarana 119
 avasárana 119
 avastha 199, 236
Avatansaka viz *Buddhávatansaka*
 avatára 329
 avattha viz avastha
 ávénikadhamma viz ávénikadharmá
 ávénikadharmá 48, 138, 217
 Avíči 201
 avidja 148, 159, 214, 239,
 269–271, 277, 285
 avidždža viz avidja
 avigata 299
 avihinsa viz ahinsa
 avippanása viz avipranása
 avipranása 194, 221
 aviraladanta 47
 avitathata 165
 avjákata 297
 avjápáda 157
- Bádarájana 263, 273, 274, 278
 bahirájatana viz bahjájatana
 bahjájatana 221
 báhjártha 266
 bahušrutíja 197, 249
 bahušrutíjavibhadžjaváda 197
- Baktrie 172
 Bakuda 78
 bala 149, 153, 209, 218
 Baláha 313
Bálavagga 293
 Balúčistán 183
 Bambusový les 65, 69
 Bámján 196, 309
 Banijánový háj 67, 68
 Barma 9, 129, 172, 175, 303
 barmština 281
 Bengálsko 172, 183, 186, 187,
 329
 bengálština (stará) 186, 318, 326,
 327
 Béluvagámaka viz Vénugráma
 bhaddajáníja viz bhadrájáníja
 bhaddavaggija viz bhadravargíja
 Bhaddija viz Bhadrika
 Bhadra 195
 bhadrájáníja 173, 195
 bhadravargíja 54, 60
 Bhadrika 54, 61, 62
 Bhadrika (kupec) 60
 bhaga 317
 Bhaggava viz Bhárgava
 bhagavant 44, 218, 315
 bhagavatí 315
 Bhallika viz Bhadrika
 Bharukačča 182
 Bhárgava 54
 Bhárhut 173
 Bháskara 275, 278
 bhautika 264
 bhava 146, 148, 214
 bháva 199, 236, 238
 bhávábháva 239
 bhavačakka viz bhavačakra
 bhavačakra 157
 bhávana 211
 bhavánga 221

- bhávarúpa 268
 Bhávavivéka (krátce Bhavja) 179,
 226, 241, 320
 Bhávavivékova škola 226
 Bhavja viz Bhávavivéka
 bhikkhu viz bhikšu
 bhikkhuní viz bhikšukí
Bhikkhunípátimokkha 289, 300
Bhikkhunívibhanga 289
Bhikkhupátimokkha 300
Bhikkhuvagga 293
Bhikkhuvibhanga 289
 bhikšu 64, 94, 100, 110, 328
 bhikšukí 94, 100
 bhikšuní viz bhikšukí
 bhóga 184
 Bhógové 21
 Bhusuku 327
 Bhútán 332
 bídža 227
 Bihár 187
 Bílí Húnové 174
 Bimbisára 20, 21, 54, 64, 65, 74,
 76, 77, 85, 117, 139
 bódhi 149, 153, 193, 332
Bódhičarjávatára 141, 180, 321
 bódhičitta 327
 bódhidruma 56
 Bódhikumára 21
 bódhirukkha viz bódhivrkša
 bódhisatta viz bódhisattva
Bódhisattapitaka viz
Bódhisattvapitaka
 bódhisattva 46, 48, 54–57, 87,
 134, 138, 142, 169, 176, 177,
 192, 193, 196, 199, 200, 217,
 218, 306, 311, 313, 314, 316, 321
 Bódhisattva 56, 57, 58, 61
Bódhisattvabhúmi 321
Bódhisattvapitaka 192
Bódhisattvaprátimókša 169
Bódhisattvavadánamála
 (též *Džátakamála*) 325
 bódhivrkša 15, 56, 57
 bódhjanga 209
 bodždžhanga viz bódhjanga
Bodždžhangavibhanga 298
 brahma 16, 17, 25, 32, 97, 144,
 234, 263, 263, 268, 270–272,
 276, 278
 Brahma 17, 32, 60, 72, 91, 97,
 107, 157, 203, 268, 271
 brahmačakra 157
 brahmačarija viz brahmačarja
 brahmačarin 49, 306
 brahmačarja 193
 Brahmadata 19, 61
Brahmadžálasutta 258, 261, 291
 brahmalóka 107
 bráhman 17, 26, 29–36, 79, 81,
 92, 97, 99, 102, 104, 106, 107,
 111, 113, 139, 173, 179, 188, 189,
 223, 250, 260, 261, 296, 303,
 309, 324
Bráhmanavagga 293
 bráhmanismus 16, 19, 23, 25, 30,
 32–34, 135, 143, 179, 202, 203,
 206, 232, 234, 235, 239, 240,
 263, 273, 274, 328
 bráhmanický panteon 203
 brahmassara 47
Brahmasútry (Bádarájanovy) 263,
 264, 273, 278
 bráhmí 283
 brahmudždžugatta 47
Brhadáranjakópánišada 157,
 273, 276
 Brhaspati 42
 buddha 56, 58, 59, 80, 131, 142,
 143, 154, 191, 193, 196, 209,
 216–219, 306
Buddhačarita 45, 178, 306, 323

- Buddhadatta 302, 303, 305
 Buddhadéva 236
 Buddhaghóša 139, 190, 261, 280,
 288, 297, 302–305
Buddhálankára 306
 Buddhapálita 179, 182, 226, 320
 Buddhapija 306
 Buddharakkhita 306
 Buddhasíha 302
 Buddhasómapija 306
 buddhašásana 279
 buddhavačana 279
Buddhavagga 293
Buddhavansa 296, 303
Buddhávatsaka 314
 buddhavišaja 198
 buddhistická pekla 201, 202
 buddhistické legendy 217
 buddhističtí misionáři 172
 buddhologie 226
 Bulakové 92
 Buli viz Bulakové
- Cartesius 189
 Cunningham, Alexander 59
- čaitasika 190
 čaitíjové viz čaitikové
 čaitikové 198
 čaitja 134, 135
 Čaitjašaila 198
 čaittika 264
 čakkaratana viz čakraratna
 čakavála viz čakraváda
 čakavattin viz čakravartin
 Čakkavattin 291
Čakkavattisíhanáda 306
 čakraka 278
 čakraratna 98, 100
 čakraváda 201
 čakravartin 91, 217, 218
- Čalakalpa 92
 Čampa 20, 73, 74
 čándála 97
 Čandamaháróšana 317
Čandamaháróšanatantra 317
 Čandappadžžóta viz Pradjóta
 Čandapradjóta viz Pradjóta
 Čandragómin 179, 189, 325
 Čandragupta I 21
 Čandragupta Maurjovec 46
 Čandrakírti 169, 179, 181, 241,
 248, 317, 320
 Čandraprabha 312
Čandrapradípasútra 312
 čandranša 18
 Čápálačaitja (též Čápála) 87, 151
 Čápálačétija viz Čápálačaitja
 Čaraka 189
 čarakovci 253
Čarijápítaka 296
Čarjáčarjaviniščaja 327
 čarjápada 187, 326
 čárváka 239
 čattálísadanta 47
 čátuddasika viz čáturdašika
Čatuhstava 320
Čatuhšataka 320
Čatukkanipáta 291
 čátummahárádzika viz
 čáturmahárádzika
 čáturdašika 133
 čáturmahárádzika 202
 čatuškótika 258, 259, 261, 276
 Čédi 21
 Černý Ašóka viz Nandin
 Černý Udájín viz Udájín
 čétana 205
 čétasika viz čaitasika
 Čéti viz Čédi
 čétija viz čaitja
 čhabbaggiya viz šadvargika

- Čhagatidípání* 307
Čhakkani páta 292
 čhanda 151, 152, 205
 Čhandaka 53
Čhándógjópáníšada 27
 Čhanna viz Čhandaka
 čhannágaríja viz šannágarika
 Čína 9, 129, 172, 174, 175, 185,
 193, 304, 307, 332
 čínština 281, 304, 307, 311–314,
 319–322, 324
 Čičča 72
 čítantaransa 47
 Čitra 110
 čitta 148, 149, 151, 152, 155,
 196, 205
 Čitta viz Čitra
 Čittajamaka 299
 čittamátra 267
Čittavagga 293
 čittavipallása (též čittaviparijása) viz
 čittaviparjása
 čittaviparjása 285
Čittavišuddhiprakarana 320, 326
 čittavíthi 221
Čittuppádakanda 297
 čívára 111, 112
 Čólové 140
 čúla 291
Čúlasíhanádasutta 291
Čúlasuññátásutta 291
Čúlavansa 127, 303
 Čulladhammapála 306
Čullaniddésa 295
Čúllavagga 290, 293, 294
 Čunda 88
Čundádháraní 141

 dabba viz dravja
 dahara viz dahra
 dahra 113

 Dakkhinágiri viz Dakšinágiri
 Dakšina 180, 183
 Dakšinágiri 192
 dána 101, 105, 128, 210, 217
 dánapáramita 296
 Dánašíla 187
Dandavagga 293
 Dar antilopám 60
 daršana 152, 211
 dárštántíkové (též sautrántíkové)
 200, 324
Dasakanipáta 292
 dasasíla viz dašašíla
 dassana viz daršana
Dašabhúmikasútra 322
 dašašíla 111, 117
 daurmanasja 149
Dějiny buddhismu v Indii (Künka
 Ňingpo, 1608) 175
 désana viz děšana
 děšana 62, 142
 Dešťový palác 50
 déva 11, 193, 201, 308
 Déva viz Árdjádéva
 Dévadatta 48, 68, 75–77, 168,
 223, 295
 Dévapála 187
 dhamma viz dharmá
 dhammačakkappavattana viz
 dharmáčakrapravartana
Dhammahadajavibhanga 298
 Dhammagutta viz Dharmagupta
 dhammaguttika viz dharmaguptaka
Dhammajamaka 299
 Dhammakitti 306
Dhammapada 293, 304, 308
Dhammapadatthakatha 305
 Dhammapála viz Dharmapála
 dhammappavičaja viz
 dharmapravičaja
 Dhammarakkhita viz Dharmarakšita

- Dhammasangaha* (též *Saddhamma-sangaha*) 306
Dhammasangani 297, 298, 303
Dhammasattha viz *Dharmaśástra*
Dhammasiri 305
Dhammásóka viz Dharmášóka
Dhammatthavagga 293
dhammavičaja viz dharmavičaja
dhammuttaríja viz dharmóttaríja
Dhanañđžaja 74
dháraní 183, 195, 281, 312, 316
Dháranípítaka 192
dharma 24, 62, 76, 96, 101, 117, 143, 149, 151, 155, 163, 190, 199, 203, 222, 288, 289 (viz též držmo)
dharmáčakrapravartana 62, 144, 146, 331
Dharmagupta 192
dharmaguptaka 192
dharmaguptovci 192–194, 282
dharmakája 226, 312
Dharmakára 187
Dharmakírti 169, 182, 183, 228, 234, 248, 275, 322
Dharmapála 88, 181, 182, 187, 241, 293, 302, 304, 305
dharmapravačana 310
dharmapravičaja 209
Dharmarakšita 192
Dharmasamuččaja 324
Dharmaśástra 302
Dharmašóka (též Ašóka) 171
dharmašúnjatáváda 224
Dharmatráta 236
dharmavičaja 153
Dhármika Subhúti 307
Dharmóttara 194, 322
dharmóttaríja 173, 194
Dhatarattha viz Dhrtaráštra
dhátu 137, 204, 218, 267
Dhátujamaka 299
Dhátukatha 298
Dhátuvibhanga 297
Dhíšana 41, 42
dhjána 57, 108, 138, 155, 211, 213, 218, 223, 232, 299
Dhrtaráštra 202
dhútaguna (též dhútánga) 117
dhvani 233
Diamantový vůz (viz též vadžrajána) 183, 184, 186, 332
digambara 42, 74
díghangulin 47
Díghanikája (též *Dírghanikája*) 47, 80, 97, 100, 124, 153, 156, 290, 296, 298
díghasutta viz dírghasútra
Dignága (též Dinnága) 169, 181, 234, 254, 275, 322)
Dinnága viz Dignága
dípa viz dvípa
Dípa 290
Dípankara 218, 296
Dípavansa 127, 168, 192, 290
Dípólókassa 290
dírghasútra 98
ditthadhammasukhavihára viz drštadharmasukhavihára
ditthanta viz drštánta
ditthi viz dršti
ditthivipallása (též ditthiviparijása) viz drštiviparjása
Divjávadána 308, 309
Divjávadánamála 309
dódhaka 327
dóha 186, 327
dóhákóša 186, 327
Dóhákóša 327
dómanassa viz daurmanasja
Dóna viz Dróna
dósa viz dvéša

- Drávidové 13, 14, 18, 183
 dravja 236, 239, 262
 Dróna 91
 drštheadharmasukhavihára 214
 drštánta 255
Drštántapankti 200, 324
 dršti 211, 214
 drštisršti 275
 drštiviparjása 285
 držmo (též dharma) 62, 63, 73,
 76, 101, 117, 136, 139, 141, 142,
 144, 146, 149, 150, 155, 157,
 161, 168, 204, 220, 224, 226,
 259, 288, 318, 324, 329, 331
 duggati viz durgati
 duhkha 146, 147, 197, 204
 duchovní cvičení 213, 214, 215
Dukanipáta 291
 dukkha viz duhkha
 Dům s lomenicí 87
 durgati 198, 202
Dvávinšatjavadána 325
 dvěša 208, 211, 216, 285
 dvípa 201
Džáččhandavagga 293
 džaiminiovci 250
 Džálandhara 182, 183
 Džálandhari 327
 Džambudípa viz Džambudvípa
 Džambudvípa 100, 201
 Džanakapura (též Mithila) 21
 Džanamédžaja 19, 27
 džanapada 19
 Džanapadakaljání 68
 džara 204
 džarámarana 148
Džarávagga 293
 džátaka 304, 305, 308–310, 325
Džátaka 97, 217, 296, 302
Džátakamála (též *Bódhisattvavadá-*
namála) 325
Džátakatthakatha 302
Džátakatthavannana 305
 džáti 148, 204
 džatila 63
 Džéta 69
 Džétavana 69, 72
 Džétúv les 69
 džhána viz dhjána
Džhánavibhanga 298
 džina 218
 Džina viz Mahávira, Vardhamána
Džinačarita 306
Džindálanakára 306
 Džinamitra 187
 džinismus 9, 21, 30, 80, 206, 230,
 232, 235, 259
 džinisté 10, 38, 42, 78, 189, 230,
 250, 260, 262, 277, 296
 džíva 31, 40, 156, 159, 160, 171,
 206, 263
 Dživaka (též Kaumárabhrtja) 74,
 79, 85, 123
 džívátman 184
 džhána 155, 210
 džhánadaršana 214
 džhánakája 226, 227
Džhánaprasthánasútra 200
Džhánasiddhi 186, 326
 Džhátrové 21
 džňéja 276
 éka 196
 ékadandin 39
Ékadasanipáta 292
Ékákšarípradžňápáramitá-
sútra 176, 315
Ékallavira viz *Ékaravira*
Ékanipáta 291
 ékánša 110
 ékánšaváda 288
 ékapraháreña 242

- Ēkaravíra* (též *Čandamahároró-
śanatantra*) 317
 ékártha 238
 ékavjáhárikové 196, 249
 ékékalóma 47
 énidžangha 47
 Fa-sien 127, 139, 192
 filozofie raného buddhismu 222
 gahapatání viz grhapatní
 gahapati viz grhastha
 gahattha viz grhastha
 Gaja 54, 77
 Gajákassapa viz Gajákášjapa
 Gajákášjapa 64
 Gajásisa viz Gajášírša
 Gajášírša 64, 77
 Gajská hlava 64, 77
 ganda 48
 gandhabba viz gandharva
 Gándhára 22, 172, 294
 gándhárské umění 173, 227
 gandharva 202
 gátha 137, 310
 Gaudapáda 234, 273
 Gautamova brána 84
 Gautamův přívoz 84
 Gavámpati 63
 géja 310
 Ghósaka (též Ghósita) viz Ghóšila
 Ghóšaka 236
 Ghóšila (též Ghóšita) 114
 Giddhakúta viz Grdhrakúta
 gihin viz grhin
 Gilgit 308
 Giribbadža viz Girivradža
 Girivradža 20
 gókulikové 196, 197
 Góndové 13
 Gópa 48
 gópakhuma 48
 Góšála Mankhaliputta viz Góšála
 Maskaríputra
 Góšála Maskaríputra 39
 Góvinda 296
 grahana 266
 gráhaka 266, 276
 gráhja 266, 276
 grantha 313
 Grdhrakúta 54, 65, 73
 grhapati viz grhastha
 grhapatní 104
 grhastha 49, 71, 93
 grhin 93
 guhja 238
Guhjasamádža (též *Tathágata-
guhjaka*) 317
Guhjasiddhi 186, 326
 guna 233, 239
 Guptovci 174, 194, 227
 guru 32
 Hadí síla 184
 haimavatové 193, 194
 Haribhadra 319
 Harivarman 197, 249
 Harša (Haršavardhana) 140, 174,
 194
 Hastinápura 19
 hémavata viz haimavatové
*Hérukasjarvarógapra-
śamaní* 316
 Hévadžra 186, 318
Hévadžratantra 186, 318
 hetthá pádatalésu čakkáni 47
 hétu 159, 167, 299
 hétukáranasámagri 243
 hétuphala 198
 hétuvádinové 200
 Himálaj 172
 Himavata 193

- hínajána 11, 12, 168, 169, 174,
 175, 216, 224, 227, 236, 287, 311,
 322
 hinduismus 140, 263, 266, 318,
 328, 329, 331
 hinduismus – filozofické systémy
 230
 hinduismus – kultury 138
 Hiranjavatí 88
 Hiraňnavatí viz Hiranjavatí
 Hora požehnání 184
 Húnové 174, 182
 Húnové Hefthalité (Bílí Húnové)
 310

 Chladný les 68

 idam 184
 idampratjajata 59, 157
 iddhi viz rddhi
Iddhipádavibhanga 298
 Ikšvákuovci 21
 Inda viz Indra
 Indappattha viz Indraprastha
 Indočína 129
 Indra 15, 16, 68, 72, 135, 138,
 203, 246
 Indrabhúti 186, 187, 326
 Indraprastha 22
 indrija 149, 152, 153, 156, 209,
 299
Indrijajamaka 299
Indrijavibhanga 297
 Iónové viz Javanové
 Írán 172
 isi viz rši
 Isipatana viz Ršipatana
 Isivadana viz Ršivadana
 islám 328
 issara viz íšvara
 íšvara 32

 Íšvara 271
 I-ťing 127, 129, 137, 169, 174,
 193
Itivuttaka 293
 itjukta 310

 jáčana 141
 jadicčhávádin viz jadrččhávádin
 jadrččhávádin 40
 Jádžňavalkja 197
Jadžurvéda 16
 jakkha viz jakša
 jakša 73, 97, 139
 jamovci 203
 Jama 202, 203
Jamaka 298, 299
Jamakavagga 293
 Japonsko 9, 172, 175, 307, 332
 Jasa viz Jašas
 Jašas (též Jašóda) 62, 63
 Jašas 167, 168
 Jašódhara 48, 53, 68
 Jaštivana 65
 Jatthivana viz Jaštivana
 Jáva 185
 Javanové 172
 jazyk Sindhu 281
 jazyky „barbarské“ 281
 jihovýchodní Asie 172, 174, 199,
 305
 Jižní Mallové 87, 88, 92
 jóga 32, 180, 184, 215, 223, 232,
 234, 240, 263, 310
 jóga – sánkhja 230
 jógáčára (též vidžňánaváda)
 178–180, 184, 240, 241, 274,
 310, 321, 322, 332
Jógáčárabhúmišástra 321
 jógin 111, 211, 223, 327
 jóginka 327
 jógová mystika 223

- jóni 184
jónišómanasikára 154
Judhištthira 176
Jüe-č'ové 173
Jugamandhavagga 295
- kabalinkára viz kavalinkára
Kaččájana viz Kátjájana
Kaččájaniputta viz Kátjájaniputra
Káhnú (přezdívký Kánha, Kánhapa, Kršna, Kršnáčárja a Kršnavadžra) 327
kaivalja 263
kája 40, 106, 149, 155, 208
Kákavarnin viz Nandin
Kakuda Kátjájana 40
Kakusandha (též Krakutsanda) 154, 218
Kakutstha 88
Kakuttha viz Kakutstha
kála 262
Kála 56
kaládžňána 48
kaláňána viz kaládžňána
Kálášóka (též Nandin) 195
káli 327
Kalinga 182, 183, 185, 321
Kálódájín viz Udájín
Kalpanálanekrtikádrštántapankti (též *Sútrálanekára*) 324
Kalpanámanditíkádrštántapankti (viz též *Sútrálanekára*) 324
Káludáji viz Kálódájín
káma 41, 146, 214
kámačchanda 150
kámadhátu 215
Kamalašíla 242, 243, 321
Kambala 186
Kambodža 9, 175, 332
Kambódža (též Kambudža) 23
kamma viz karman
- Kammaváča* 290, 300
kammavipáka viz karmavipáka
Kampilija viz Kámpilja
Kámpilja 22
Kampilla viz Kámpilja
kanda 297
Kánha (též Káhnú) 187, 327
Kánhapa (též Káhnú) 327
Kánhéri 195
Kaniška I. 11, 173, 177, 324
Kánjakubdža 73, 140, 183
Kanthaka 53
Káňčí 181
Kaňhadása viz Kršnadása
Kaňňákudždža viz Kánjakubdža
Kapilavastu 20, 46, 50, 53, 66, 68–70, 73, 74
Kapilavatthu viz Kapilavastu
Kapiša 182
Kárandavjúha 313
Karaníjamettásutta 292
káríka 319, 320
Kárlé 194
karman 31, 105, 116, 146, 148, 160, 205, 207, 231, 267, 270, 294, 299, 330
karmanový zákon 229, 232, 236, 295
karmavipáka 218
kartar 198
kárttika 124
karuna 107, 184, 210, 213
Karunápundarikasútra 313
Kásí viz Káší
kasina viz krtsnájatana
Kassapa viz Kášjapa
kassapíja viz kášjapíja (též kášjapovci)
Káší 19, 20
Kášjapa (púrvabuddha) 131, 154, 218

- Kášjapa (z Himavaty) 193
 Kášjapa (též Kašjapovci, bratři)
     63, 64
 Kášjapa zvaný Mahákášjapa 66,
     91, 165–168, 192, 280–283
Kášjapaparivarta 314
 kášjapíja (též kášjapovci) 193,
     194, 282
 Kašmír 172, 173, 183, 199, 307
 Kašpárek 323
 katha 295
Káthavatthu 198, 287, 298
 kathina 238
 Kátjájana (též Mahákátjájana)
     163, 285, 301, 303
 Kátjajaníputra 174, 199
 kattar viz kartar
 kattika viz kárttika
 Kaumárabhrtja viz Dživaka
 kaurukullakové 196
 Kaušámbí 19, 21, 70, 114, 167
 Kautilja 189
 kavalinkára 159
 Kélasavihára 302
 Kéralaputra 140
 kéšakambala 42
 Kétumatí 100
Khaggavisánasutta 296
 khaja viz kšaja
 Khambhapura viz Sthambhapura
 khana viz kšana
 khanatta viz kšanatva
 khandha viz skandha
Khandhajamaka 299
Khandhaka 290
Khandhavagga 291
Khandhavibhanga 297
 khanika viz kšanika
 khanti viz kšánti
 kharósthí 283
 khattija viz kšatrija
 Khéma viz Kšéma
 khetta viz kšétra
Khuddakanikája 285, 292, 295,
     299
Khuddakasikkha 306
Khuddakavatthuvibhanga 298
 klišta 267
Kódhavagga 293
 Kókálíka 77
 Kólíja viz Kraudjové
 Kólita (též Maudgaljájana) 65
 Kómárabhačča (též Kumárabhačča)
     viz Kaumárabhrtja
 Kónágamana 131, 154, 218
 Kónákamana (též Kónákámuni) viz
     Kónágamana
 koncily
 – první (Rádžagrha) 10, 165,
     166, 168, 223, 280, 282, 283,
     289, 290, 332
 – druhý (Vaišálí) 167, 168, 170,
     192, 194, 223, 283
 – třetí (Pátaliputra) 170–172,
     287
 – čtvrtý 173, 174
 konfucianismus 185
 Kónkansko 183
 Korea 332
 Kósala viz Kóšalsko
 Kósambi viz Kaušámbí
 kósóhitavatthagujha 47
 Kóšalsko 19, 20, 39, 69, 105,
     131, 284
 kóšalština 284
 Krakučchanda viz Krakutsanda
 Krakutsanda (též Kakusandha)
     154, 218
 Kraudjové 92
 krtsnájatana 213
 Kršna 176, 313
 Kršna (přezdívka Káhnua) 327

- Kršnáčárja (přezdívka Káhnua) 327
- Kršnamišra 230
- Kršnadása 302
- Kršnavadžra (přezdívka Káhnua) 327
- kšaja 163, 210
- kšana 163, 243, 272
- kšanatva 244
- kšanika 191, 265
- kšanikatva 264, 273
- kšánti 210, 217
- kšatrija 30, 97
- Kšéma 70
- Kšéméndra 325
- kšétra 97
- Kubéra 139
- kukkutikové (též kukkulakové) 196
- kukkula 197
- kult Velké bohyně 14
- kultura harappská (též protoindická) 14, 15
- kultura madráská 12
- kultura sóánská 12
- kultura starosóánská 12
- Kumáragupta I. 180
- Kumáraláta 177, 200, 320, 323–325
- Kumáрила 277
- kumbhánda 202
- kundaliní 184
- Kundapura 21
- Künka Ňingpo (zvaný Taranátha) 175, 195
- Kuru (též Puru) 22, 23
- Kurukulla 316
- Kuruovci 22, 23
- kusala viz kušala
- kusalamúla viz kušalamúla
- Kusinára viz Kušinagara
- kušala 151, 155, 208, 221, 297
- kušalamúla 209, 285
- Kušanové 172, 173, 301
- Kušinagara 21, 87, 88, 91, 92, 136
- kutika 125
- lakkhana viz lakšana
- lakšana 199, 217, 236
- lakšjártha 278
- Lakšmínkara 186, 326
- Lalitavadžra 186
- Lalitavistara* 177, 308, 310, 311
- Lankavatárasútra* 259, 311, 312
- Laos 175
- laukika 196, 209, 249
- Latthivana viz Jaštivana
- Les (bambusových) klacků 65
- Lesný, Vincenc 161, 330
- Liččhaviové 21, 69, 85, 92
- Lílavadžra 186
- lingam 184
- lóbha 208, 211, 216, 285
- lóhita 213
- lókájata 40, 239
- lókájatikové 38, 41
- lókápála 202
- Lókapaňati* (též *Lókapradžňapti*) 307
- Lókavagga* 293
- lókija viz laukika
- lókótarra 196, 209, 214, 249
- lókóttaraváda 191, 196, 309
- lókuttara viz lókóttara
- lókuttaraváda viz lókóttaraváda
- Lújipa 186, 326, 327
- Lumbiní (též Lumminidéví) 46
- Mačča viz Matsja
- madhja 237
- Madhjadéša 180

- madhjamaka 178, 179, 184, 237,
 284, 332
Madhjamakálankárárika 321
Madhjamakávatára 179
Mádhamikakárika 277
Mádhamikaśāstra (též Múlamadhja-
 makakárika) 179, 260, 319,
 320
 mádhjamikové 179–181, 183,
 186, 228, 231, 240, 241, 276,
 277, 314
Madhjántavibhāga 321
 Mádhjantika 199
 madhjastha 204
 madhjéna 160
Madhuratthavilásinī 303
 madždžhattha viz madhjastha
 madždžhéna viz madhjéna
 Madždžhimadésa viz Madhjadéša
Madždžhimanikája 97, 108, 110,
 153, 291
 Magadha viz Magadhsko
 mágadhi viz magadhština
 Magadhsko 20, 21, 23, 25, 35,
 54, 71, 81, 82, 105, 179, 182,
 183, 280, 303, 304
 magadhština 10, 280, 281, 285,
 305
 Mágandija 50
 magga viz márga
Maggavagga 293
Maggavibhanga 298
 mahá 291
 Mahábhárata 21, 234, 293
 mahábhinnikkhamana viz
 mahábhiniškramana
 mahábhiniškramana 53
 mahábhúta 204, 244
 mahábódhi (též sambódhi) 44, 56,
 57, 88, 218, 289, 293, 332
 mahábódhičittótpáda 141
 Mahádéva (čaitika) 198
 Mahádéva (zv. Bhadra) 170, 178,
 193, 195, 197
 Mahádévi 312
Mahádžátakamála 325
Mahágóvindasutta 296
 mahájána 10–12, 168, 169,
 174–178, 180, 183, 196, 197,
 216, 224, 227, 236, 249, 259,
 273, 274, 308–311, 314–316,
 318, 319, 321, 322, 325, 329, 332
Mahájánaaprátimókša 169
Mahájánaśāstra 321
Mahájánaśūtra 195
Mahájánaśūtrálanakára 321
Mahájánaśraddhótpádaśāstra 178
mahájánaśvaipuljasútra 316
 mahájánské sūtry 176
 mahájánský obřad 141
 Mahákaččájana viz Mahákátjájana
 mahákála 244
 Mahákála 318
Mahákálatantra 318
 mahákaruna 218, 226
 Mahákassapa viz Mahákášjapa
 Mahákášjapa 66, 91, 165, 166,
 168, 192, 280–283
 Mahákátjájana (též Kátjájana) 75,
 285, 286, 301
 Mahákóšalsko 182
 Mahámati 312
 Mahánáman 48, 54, 62, 68, 304
 mahángata 204
Mahánidánasutta viz
Mahánidánasútra
Mahánidánasútra 284
Mahániddésa 295
Mahápadánasutta 47
 Mahápadma 170
Mahápakarana viz *Patthánapa-*
karana

- maháparinibbána viz
   maháparinirvána
Maháparinibbánasutta viz
   Maháparinirvánasútra
 maháparinirvána 88, 131
Maháparinirvánasútra 283, 284,
 291, 308
 mahápavárana viz mahápravárana
 Mahápadžápatí Gótamí viz
   Mahápradžápatí Gautamí
 Mahápradžápatí Gautamí 46, 67,
 68, 70, 166
Mahápradžáparámitášástra 319
 mahápravárana 132
 mahápurisa viz mahápuruša
 mahápuruša 46, 137, 217
Mahárádžakanikalékha 324, 325
 Maháráštra 172, 183
*Maháratnakútadharmaparjája-
 šatasáhasrikagrantha*
 (též *Ratnakútasútra* a *Ratnakúta*)
 177, 313, 314
 mahásambódhi (též sambódhi)
 56, 57
 Mahásámi 306
 mahásangha 281, 192, 309, 310,
 332
 mahásanghikové 171, 175,
 191–193, 195–199, 221, 236,
 249, 281, 282
 mahásangítí 192
 mahásannipáta 132
Mahásatipatthánasutta viz
   Mahásmrtjupasthánasútra
Mahásihanádasutta 291
Mahásmrtjupasthánasútra 284
 mahásthavira 128
Mahásuññatásutta 291
 maháthéra viz mahásthavira
Mahávagga 219, 289, 290, 294,
 295
Mahávansa 127, 168
Mahávastu 136, 281, 309–311
Mahávastvavadána (též *Mahávastu*)
 309
Mahávi bhanga 288, 289
Mahávi bháša 174
 Mahávi hára 305
 Mahávíra, Vardhamána (též Džina)
 21, 38, 39, 42, 89, 230, 296, 302,
 303
Mahávjutpatti 48, 308
 Mahéndra (též Mahíndra) 172,
 301, 303
 Mahéndravikramavarman 119
 Mahinda viz Mahéndra
 mahísásaka (též mahíšásaka) 192
 Mahišamandala (též Mahiša) 172,
 192
 mahíšásakové 192, 193, 282, 322
 maithilí viz mithilština
 Maitréja 100, 218, 296, 306, 313,
 314
 Maitréjanátha (též Maitréja) 180,
 319, 321
Maitréjapratidžña 316
 maitrí 210, 213, 217
 mája 229, 237, 240, 263, 271,
 273
 Mája 46, 55, 72
 májáváda 271
 Malajagiri 179
 malajské ostrovy 172, 174, 183
Malavagga 293
 Málavsko 183
 Malla (též Mallaka) 21
 Mallové 89
 Malý vůz 11, 12, 168, 169, 182,
 183, 224, 226, 227, 236, 304, 332
 mana viz manas
 manas 106, 205, 208
 manasikára 205

- mandala 317
Mangalasutta 292
 Mangovníkový háj 79, 85
 mani 327
 manósaňčétana 159
 manta viz mantra
 mantra 170, 281
 Manu 18, 98, 303
Manusati viz *Manusmṛti*
Manusmṛti 303
 manussa viz manušja
 manušja 201
Manuśv zákoník 303
 Maňđušrí 316, 321
Maňđušrímúlakalpa 316, 317
 Mára 56, 57, 63, 87, 135, 170,
 195, 203
 márga 147, 149, 156, 215, 299
 Máříčí 316
Marmakálíka 326
 Mar-pa 187
 maskara 39
 Maskarin 39
 mata 98
 materialisté (staroindičtí) 31, 41,
 78, 80, 206, 223, 231, 232, 239,
 253, 260
 Mathura 22, 167, 183, 199
 mátika viz mátrka
 Mátrčéta 179, 323–325
 mátrka 289, 300
Mátrka (též *Mátrkapitaka*) 282
 Matsja 22
Mattavilása 119
 Maudgaljájana 43, 65, 66, 71, 77,
 85, 219, 323
 Maurjovci (dynastie) 172, 173
 Maurjové 92
 meditace 212, 223, 232
Méghijavagga 293
 Méka viz Sudžáta
 Menandros ze Šákaly 300, 301
 Méru 201–203
 Měsíční dynastie 18, 19
 metta viz maitrí
 Metteja viz Maitréja
 mettí viz maitrí
 Mígadája viz Mrgadája
 Mígadáva viz Mrgadáva
 Mígára viz Mrgára
 Mígáramáta viz Mrgáramáta
 Mijulu viz Mithila
 Milinda viz Menandros
Milindapaňha 97, 173, 299–301
 mímánsa 152, 232
 mímánsa-védanta 230
 mímánsakové 223, 228, 232, 233,
 249–253
 Mithila (též Džanakapura) 21
 mithilština, stará 326
 Moggala viz Mudgala
 Moggallána viz Maudgaljájana
 móha 208, 211, 216, 285
 Mohendžo-dáro 15
 mokkha viz mókša
 mókša 226
 Mongolsko 332
 monismus (staroindický) 234
 Mórija viz Maurjové
 Mrgadája 60
 Mrgadáva 60
 Mrgára 74
 Mrgáramáta 74
Mučalindavagga 293
 Mučalinda viz Mučilinda
 Mučilinda 59
 Mudgala 65
 mudita 210, 213
 mudotalunahatthapáda 47
 mukti 226
Múlajamaka 299

- Múlamadhjamakakárika*
(též *Mádhjamikaśástra*) 319, 320
múlasarvástiváda 200
múlasarvastivádinové 265, 282, 308
Múlasikkha 306
múlatantra 316
múlaviñhána viz múlavidžhána
múlavidžhána 221
Mundové 13
muni 55
muslimové 9, 328, 329
mutti viz mukti
- Nadíkassapa viz Nadíkášjapa
Nadíkášjapa 64
nága 11, 56, 64, 92, 97, 202
Nágabódhi 184, 185
Nágárdžuna (mádhjamika) 169, 177, 178, 181, 184, 185, 234, 237–239, 241, 260, 276, 277, 319, 320, 325, 326
Nágárdžuna (tantrický) 184, 185
Nágaséna 173, 272, 300
Nágové 13
naihsargika (též nihsargika) 118
najíjajikové 228, 233, 246, 247, 249–253
Nairañžana 54, 56, 59, 61
naiškramja 155, 210, 217
Nálágiri 76
Nálanda 39, 73, 109, 129, 180–182, 185–187, 193, 241
námarúpa 148, 159
Námarúpariçchéda 306
Námarúpasamása 306
nánártha 238
Nanda 48, 67, 68, 178, 323
Nanda viz Sudžáta
Nandavagga 293
- Nandibala viz Sudžáta
Nandin (též Kákavarin) 168
Nandovci 170
naraka 65, 201
Nárópa 187
Násik 195
násti 40
nástika 40, 239
nástita 163
natthi (viz též násti) 299
natthika viz nástika
natthita viz nástita
navakammika viz navakarmika
Navakanipáta 292
navakarmika 129
nekkhamma viz naiškramja
neolitická pohřebiště 13
Népal 9, 21, 183, 185, 307, 309, 332
Nérañžara viz Nairañžana
Nettipakarana 285, 299, 301
Nettipakaranatthakatha 305
névarština 318
nibbána viz nirvána
Ničakšu 19
nidána 269, 310
Nidánavagga 291
Niddésa 295
Nidhikandasutta 292
niggunna viz nirguna
nigródhparimandala 47
Nigródháráma viz Njagrodháráma
nihsargika (též naihsargika) 118
nihšraja 112, 113, 299
nijati 40
nijatisangatibhávaparinata 39
nikája 284, 290, 302
Nikkhépakanda 297
níla 213
Nilapatadaršana 329
nimmánarati viz nirmánarati

- nipáta 291
 niraja viz naraka
Nirajavagga 293
 nirantarakšanótpáda 244
 nirávarana 268
 nirdéša 314
 nirgama 238
 nirguna 145, 278
 nirmánarati 203
 niródha 147, 199, 238
 nirvána 12, 101, 103, 107,
 109–111, 136, 140, 145, 166,
 170, 176, 178, 184, 191,
 206–208, 210, 211, 220–223,
 225, 226, 229, 231, 241, 260,
 268, 277, 278, 292, 297, 304
 nisáda viz nišáda
 nissaggiya viz nihsargika
 nissaggiyadhamma 289
 nissaja viz nihšraja
 nišáda 97
 nivárana 150
 Njagródháráma 67
 njája 233, 234, 244
Njájabindu 182, 228, 248, 322
Njájapravéša 181, 322
- Ňája viz Džňátrkové
 Ňána viz džňána
 Ňánadassana viz džňánadaršana
Ňánakatha 295
Ňánavibhanga 298
Ňánódaja 303
- ódáta viz avadáta
 Okkáka viz Ikšvákuovci
 ólárika viz audárika
óm mani padmé hum 141, 313,
 327
 ósárana viz avasárana
 osmidfálná stezka 220
- pabbadždža viz pravradžja
 paččaja viz pratjaja
Paččajákáravibhanga 298
 paččékabuddha viz pratjékabuddha
 paččhadžáta 299
 pácittija viz pájantika
 pácittijadhamma 289
 padakkhina viz pradakšina
 paddžavatthána viz parjavasthána
 padhána viz pradhána
 padma 327
 Padma 313
 Padmasambhava 183, 187
 Padmavadžra 186, 326
 Padmóttara 313
Padždžamadhu 306
 Padždžóta viz Pradjóta
 pahána viz prahána
 pahara viz prahara
 pahúta džihva 47
 paišáci viz pišáci
 pájantika (též pátajantika
 a prájaščitta) 118
Pakinnakavagga 293
 pakkha viz pakša
 pakša 94, 95, 117, 133
 Pakudha Kaččájana viz Kakuda
 Kátjájana
 páli viz pálijština
 pálijský kánon 281, 287–289
 pálijština (též páli) 10, 138, 285,
 301, 303, 305–307
 Pálovci 175, 187
 Páma Džungnä
 (též Padmasambhava) 187
Panditavagga 293
 Pándjové 140
 pannarasika viz paščadašika
 paščadašika 133
Paščagatidípani 307
Paščakanipáta 291

- pañčakkhandha viz pañčaskandha
Pañčakrama 326
Pañčakramatippaní 326
 Páñčála 22
 Pañčanada 183
 pañčasíla viz pañčašíla
 pañčaskandha 197
 pañčašíla 101, 105, 117, 133
Pañčatantra 295
 pañčavaggija viz pañčavargika
 pañčavargika 54
*Pañčavinšatisáhasarikápradžňápára-
mitásútra* 315, 319
 paňňa viz pradžňa
 paňňápbhédha viz pradžňápbhédha
 paňňápučchaka 298
 paňňatti (též pradžňapti) 298
Paňňavagga 296
 Pápa 21, 87, 92
 pápadéšana 141
 pápaka 151
 pápakamma viz pápakarman
 pápakarman 118
Pápvagga 293
 páradžika 118
 páradžikadhamma 289
 Parahitarakšita 326
 párájana 294
Párájanavagga 294, 295
 paramána 264
 paramártha 197, 224
 paramárthasatja 197, 241, 271, 277
 paramátman 184
 paramattha viz paramártha
Paramatthadípání 305
 paramatthasačča viz paramárthasatja
Paramatthaviničchaja 306
Páramímahásataka 306
 páramita 210, 217, 296, 314
 paranimmitavasavatti viz
 paranirmitavašavartin 203
 parasparápékša 228
 paratantra 228
 parávidja 278
 paribbádžaka viz parivrádžaka
 páribhógikadhátu 137
 parikalpita 228
 parikkhára viz pariškára
 Párulejjaka 114
 parinámana 141
 parinánaváda 272
 parinibbána viz parinirvána
 parinirvána 10, 44, 84, 193, 195,
 196, 199, 200, 211, 219, 238, 265,
 293, 301, 323
 parinišpanna 228
 pariprčča 314
 pariškára 122
Paritta 300
Parittatthakatha 303
 parítta 204
Parivára (též *Parivárapátha*) 286,
 290
 parivarta 314
 parivrádžaka 30
 parjavasthána 209
Parnašabarímahámáriprašamaní
 316
 Páršva 174, 178
 Parthové 173
 Pasénadi viz Prasénadžit
 passaddhi viz prašrabdhi
 Pašupati 14
 pátajantika (též pájantika) 118
 Pátaligáma viz Pátaligráma
Pátaligámijavagga 293
 Pátaligráma (též Pátaliputra) 82,
 84, 293
 Pátaliputta viz Pátaliputra
 Pátaliputra 20, 82, 84, 170, 171,
 178, 195, 298, 320

- Patañďžali 232
 pathama viz prathama
 pathaví viz prthiví
 patiččasamuppáda viz
     pratítjasamutpáda
 pátidésaníja viz pratidésaníja
 pátidésaníjadhamma 289
 pátidésanijaka viz pratidésanika
Pátikavagga 291
 pátimokkha viz prátimókša
Pátimokkha (též *Prátimókša*) 289,
     290, 300
 patipada viz pratipad
Patisambhidámagga 285, 295
Patisambhidávibhanga 298
 patisandhi viz pratisandhi
 pátra 111, 112
 patta viz pátra
Patthánapakarana 287
 patti viz prápti
 pauša 65
 Páva viz Pápa
 pavárana viz pravárana
 paváranásangaha viz
     praváranásangraha
 písáci viz pišáčtina
 péta viz préta
Pétakópadésa 285, 299, 301
Pétavatthu 97, 294
 phagguna viz phálguna
 phala 106, 146, 160, 199, 200,
     206, 207
 phálguna 67
 phassa viz sparša
 Pierrot 323
Pijavagga 293
 Pindóla 71
 Pippalívana 92
 Pipphalívana viz Pippalívana
 pišáčové 97
 pišáčtina (paišáci) 281
 píta 213
 pitaka 166, 282
 píti viz prítí
 Píti viz Prítí
 pórána 301
 pósa viz pauša
 pósatha viz póšadha
 póšadha 109, 117, 133
 Pótali viz Pratišthána
 Pótana viz Pratišthána
Pothapádasutta 258
 Potthapáda viz Próšthapáda
Prabódhačandródaja 230
 pračchannabauddha 278
 pradakšina 56, 130
 pradhána (též sanjakpradhána)
     149, 151
 Pradjóta (též Čandapradjóta) 22,
     75
 pradžňa 66, 152, 184, 205, 209,
     210, 217, 317, 327
 pradžňápáramita 226, 281
Prádžňápáramitáhrdaja 315
Pradžňápáramitápindártha 322
 pradžňápáramitásútry 141, 176,
     177, 241, 312, 314, 315
 pradžňáprabhéda 214
Pradžňápradípa 320
 pradžňapti 197, 249
 pradžňaptiváda 197, 249
Pradžňópájaviniščajasiddhi 186
 prahána 58, 153
 prahara 57
 Prajága 73
 prájaščitta (též pájantika) 118
 prakarana 323
 Prakášánanda 275
 prákrt 138, 281, 308, 310, 311,
     318
 prakrti 184
 pramána 274

- pramánaphala 252
 prapálijščina 281
 prápti 221
 prásangika 179, 180, 182, 226, 320
Prasannapada 179, 320
 Prasénadžit 20, 69, 71, 74, 77
 prašrabdhi 153, 210
 prathama 117
 pratidéšanija (též pratidéšanika) 118
 pratidžña 316
 prátimókša 133
Prátimókša 289
 pratipad 149, 156, 218
 pratisandhi 208
 Pratišthána 22
 pratítjasamutpáda 105, 148, 156, 157, 161, 165, 222, 238, 264, 269, 271, 310
 pratjaja 299
 pratjakša 275
 pratjékabuddha 216, 224, 296, 308
 praváha 221
 pravárana 120, 132
 praváranásangraha 132
 pravradžja 111
 préta 201, 308
 príti 153, 205, 210, 212
 Príti (Veselost) 57
 Prósthapáda 156, 157, 258, 259
 Protodravidové 14
 prthagdžana 198, 215
 prthiví 204, 213
 předbuddhové 154
 převtělování 34, 36, 39
 pubbabuddha viz púrvabuddha
 Pubbáráma viz Púrváráma
 pubbasélijové (též čaitikové) viz púrvašaila
 Pubbavidéha viz Púrvavidéha
 pudgala 171, 190, 224, 235, 239, 270
 pudgalavádin 224
 pudgalónásti 221
 púdža 141
 puggala viz pudgala
Puggalapañatti 298
 puggalavádin viz pudgalavádin
 puggalónatthi viz pudgalónásti
 pukkaša 97
 pukkusa viz pukkaša
 Pukkusa viz Putkasa
 Punabbassu viz Punarvasu
 Punarvasu 115
 punja 101, 198
 punjánúmódana 141
 Punna viz Púrna
 Punnadži viz Púrnadžit
 punnama viz púrnima
 puñña viz punja
Pupphavagga 293
 Purána 192, 283
 Purána Kášjapa 40, 70, 71, 79
 purány 98, 313
 purédžáta 299
 purisa viz puruša
 purisa viz purušak (též pudgala)
 Purisapura viz Purušapura
 Púrna (služka) 55
 Púrna 75, 314
 Púrnadžit 63
 púrnata 276
 púrnima 133
 Puru 16
 Puru (též Kuru) 22
 Púru 309
 Puruovci 17
 Puruovské království 19, 23
 Purúravas 16, 18
 puruša 31, 184

- puruřak (teř pudgala) 239
 Puruřapura 23, 180, 197, 227, 322
 púrvabuddha 154, 218
 púrvamímánsa-uttaramímánsa (teř mímánsa-védánta) 230
 Púrváraama 74
 púrvauřaila 198
 Púrvavidéha 201
 Puřja 45
 Puřjamitra 173
 Puřkarasárin 309
 puthudždžana viz prthagdžana
 Putkasa 88, 137

 Rádákriřnan, Sarvapalli 175, 229, 311, 331
 rádža 46, 97
 Rádžagaha viz Rádžagrha
 rádžagirijové (teř rádžagirika) 198
 Rádžagrha 10, 20, 54, 65–71, 73, 74, 78, 79, 82, 94, 101, 105, 108, 165, 170, 223, 280
 rádžajatana 59
 Rága (teř Rati, Rozkoř) 57
 Ráhu 49
 Ráhula 48, 68, 73, 111
 Ráhulabhadra 178
 rákřasí 313
 rákřasové 97
 Ráma 176
 Rámagáma viz Rámagráma
 Rámagráma 92
 Rámájana 21, 293
 Rámánudža 271, 278
 raňdžajati 97
 raňdžéti viz raňdžajati
 rasaggasaggin 47
 Rasaváhini 307
 Rářtrapála 314

 Rářtrapálapariprčcha 314
 ratanaghara viz ratnagrha
 Ratanasutta 292
 ratanattaja viz ratnatraja (teř triratna)
 Rati (teř Rága, Rozkoř) 57
 Ratnagarbha 313
 ratnagrha 59
 Ratnakúta 313, 314
 Ratnakútasútra 177
 ratnatraja (teř triratna) 101, 134, 324, 329
 Ratnavairócana 313
 Ratnávalí 320
 Rávana 312
 realisté (staroindičtí) 244–247, 251
 realisté (neobuddhističtí) 252
 reinkarnace 17, 31
 Révata 167, 303
 rddhi 63, 149, 151, 213
 Rgvéda 15–17, 26, 27
 Rhys Davidsová, C. A. F. 60, 143
 Rosenberg, Otto 273
 rři 98
 Rřipatana
 Rřivadana
 Rudraka (teř Udraka) Rámaputra 54
 rukkhamúla viz vrkřamúla
 rúpa 162, 262, 267
 Rúpakanda 297
 rúpalóka 213
 Rúpárúpavibhága 303

 Řekové 172, 173, 301
 Řekové baktrijřtí 173

 Sabbakáma viz Sarvakáma
 sabbamaniččam viz sarvamanitjam
 sabbamatthi viz sarvamastí
 sabbamputhu viz sarvamprthak

- sabbaññu viz sarvadžña
sabbatthivádin viz sarvástivádin
sabháva viz svabháva
Saččajamaka 299
Saččasankhépa 306
saččata viz satjata
Saččavibhanga 297
Saččavibhangasutta viz
Satjavibhangasútra
sadasadnirvačaníja 271
saddha viz šraddha
Saddhammaghósa 307
Saddhammasangaha
(těž *Dhammasangaha*) 306
Saddhamópájana 306
saddhamma viz saddharma
saddharma 73, 143
Saddharmapundarikasútra 141,
177, 311, 312, 322
Saddharmasmrtjupasthána 324
saddhivihárika viz sárdhavihárika
Ságala viz Šákala
Sagáthaka 312
Sagáthávagga 291
sagga viz svarga
saguna 278
sahadža 238
sahadžáta 299
sahadžájána 186
Sahassavagga 293
sakadágámin viz sakrdágámin
Sákéta viz Ajódhja
Sákija viz Šákjové
Sákijamuni viz Šákjamuni
Sakja viz Šákjové
Sakjamuni viz Šákjamuni
Sakka viz Šákjové
Sakka viz tež Šakra
sakkája viz satkája
Sakkamuni viz Šákjamuni
sakrdágámin 216
salájatana viz šadájatana
Salájatanavagga 291
saláka viz šaláka
samadanta 47
samádhi 152, 153, 196, 205,
209–211, 213, 218
Samádhirádža 312
sammádžíva viz sanjagádžíva
samana viz šramana
samanantara 299
sámanéra viz šrámanéra
Samantapásádika 304
Sámaññaphalasutta viz
Šrámanjaphalasútra
samápatti 59, 211, 213, 218
samata 107
Samatata 181
samatha viz šamatha
samavattakkhandha 47
Sámavéda 16
Sambaka viz Šambaka
Sambandhaparíkša 322
sambhava 253
sambhógakája 226
Sambhúta 167
sambódhi (těž mahásambódhi)
56, 57, 153
Sambódhivagga 293
sammáditthi viz sanjagdršti
sammádžíva viz sanjagádžíva
sammákammanta viz
sanjakkarmánta
sammappadhána viz sanjakpradhána
Sammappadhánavibhanga 298
sammásamádhi viz sanjaksamádhi
sammásambódhi viz sambódhi
sammásambuddha viz
sanjaksambuddha
sammásankappa
viz sanjaksankalpa
sammásati viz sanjaksmti

- sammatíja (též sammitíja) 173,
194, 235, 281
- sammatta viz sanjaktva
- sammávāča viz sanjagvāč
- sammávájāma viz sanjagvjájāma
- sampadžāna viz sampradžāna
- sampradžāna 149
- samudaja 147
- samudāja 264–266
- Samudrarénu 313
- sandhábhāša 326
- sandhjābhāša 326
- sangha 37, 101, 143
- sanghabhēda 123
- sanghādisēsa viz sanghávašēša
- sanghādisēsadhamma 289
- Sangharakšita 178, 179, 320
- sanghārāma 73, 124
- sanghātí 122
- sanghávašēša 118
- sangīti 165, 166, 192, 280, 325
- Sangītisutta* 298
- sanhita 16
- sanjagādžīva 147, 155
- sanjagdršti 147, 155
- sanjagvāč 147, 155
- sanjagvjájāma 155
- sanjakkarmānta 147, 155
- sanjakpradhāna (též pradhāna) 151
- sanjaksamādhi 147, 155
- sanjaksambódhi viz sambódhi
- sanjaksambuddha 216
- sanjaksankalpa 147, 155
- sanjaksmr̥ti 147, 155
- sanjaktva 215
- sanjódžana 199
- sanjutta 299
- Sanjuttanikāja* 109, 152–154,
159, 291
- Sánkāšja 72, 73, 182
- Sankha viz Šankha
- sankhára viz sanskára
- Sankhārajamaka* 299
- sankhārasuddhi viz sanskárašuddhi
- sankhata viz sanskrta
- sankhatadhamma viz sanskrtadharma
- sánkhja 191, 231, 232, 234, 239,
263, 272
- sánkhjovci (též sánkhjikové) 231,
232, 239, 242, 253, 270
- sánkhjový eternalismus 191
- sankilēsa viz sanklēša
- Sankissa viz Sánkāšja
- sanklēša 218, 221
- sanklēšavjavadánikódharma 230
- sansára 148, 160, 178, 184, 201,
225, 238, 260, 269, 277, 278, 331
- sanskára 59, 148, 149, 151, 159,
162, 191, 223, 243, 267
- sanskárašuddhi 39
- sanskrt 10, 138, 169, 281, 302,
306–308, 310, 311, 314–325
- sanskrtá 199, 204, 207, 236, 240,
260, 297
- sanskrtadharma 224, 256
- sanskrtský kánon 307, 317
- Santalový háj 75
- sanvrta 276
- sánvrtasatja 225
- sanvrtisatja 197, 198, 225, 226
- sanvutisačča viz sanvrtisatja
- Sāñčí 173
- Saṅdžaja viz Saṅdžajin
- Saṅdžaja Bēlathiputta viz Saṅdžaja
Vairadīputra
- Saṅdžaja Vairadīputra (též
Vérattiputra) 65, 66
- Saṅdžajin (též Saṅdžaja) 43, 89,
260, 261
- saṅdžña 162, 267
- saṅdžñāvīparjāsa 285
- saṅña viz saṅdžña

- sañňávipallása (též sañňáviparijása)
viz sañdžňáviparjása
- sappaččaja viz sapratjaja
- Saptaparna 165, 280
- Saptašatikápradžňápáramitásútra*
315
- sapatjaja 204
- Saradvatí viz Šári
- Saraha (též Sarahapa nebo Sarahapáda) 186, 187, 327
- Sárganátha 60
- Sárasangaha* 306
- Sarasvatí 312
- Sárdhadvisáhasrikápradžňápáramitá-
sútra* 315
- sárdhavihárika 112
- Sári viz Šári
- Sáriputta viz Šáriputta
- saríra viz šaríra
- saríradhátu viz šaríradhátu
- sárikadhátu viz šárikadhátu
- Sárnáth 60
- sárúpja 274
- Sarvadaršanasiddhántasangraha*
264, 276
- Sarvadharmasvabhávasamatávi-
pañčítasamádhirádža*
(též *Samádhirádža* nebo
Čandrapradípasútra) 312
- sarvadharmášúnjata 224
- sarvadžňa 218
- Sarvadžňadéva 187
- Sarvakáma 167
- sarvamanitjam 232
- sarvamastí 163, 171, 192, 199,
235, 264
- sarvampṛthak 221
- sarvannitjam 232
- sarvástiváda 118, 133, 143,
172–175, 181, 192, 193,
197, 199, 200, 228, 235,
264–266, 273, 281, 282,
307–309
- sarvašúnja 277
- Sarvatathágatakájavákčittarahasja*
317
- Sasadžátaka* 296
- sásava viz sásrava
- sásrava 220
- sassataditthi viz šášvatadršti
- sat 276
- sati viz smrti
- Satijaputra 140
- satimant viz smrtimant
- Satipathánasutta* viz
Smrtjupasthánasútra
- Satipathánavibhanga* 298
- satisampadžaňňa viz
smrtisampradžanja
- satja 210, 217
- Satjasiddhišástra*, (též
Tattvasiddhišástra) 197
- satjata 165
- Satjavibhangasútra* 155
- satkája 211
- Sattakanipáta* 292
- Sattapanna viz Saptaparna
- sattussada 47
- saumanasjaurmanasja 58
- Saundarananda* 178, 323
- saurjódajikové (viz též
sautrántikové) 200
- sautrántikové 173, 177, 200, 228,
249, 265, 268, 324
- sávaka viz šrávaka
- sávana viz šrávana
- Sávatthi viz Šrávastí
- sékhijadhamma 289, 300
- Sénija viz Šrénika
- Severní Mallové 88
- schizma buddhistické mnišské obce
171
- siddháčárja 326, 327

- Siddhártha Gótamovec (Gautama) 44–46, 48–52, 54–57, 62, 154, 176, 196, 218, 331, 332
- siddhárthika 198
- Siddhattha 306
- siddhatthikové viz siddhárthika
- siddhové 186, 326
- Síhahanu viz Sinhahanu
- síhapubbaddhakája 47
- Sikhí viz Šikhin
- sikkhápada 300
- Sikkhápada vibhanga* 298
- Sikkim 332
- síla viz šíla
- sílabbata viz šílavrata
- Sílakhandavagga* 291
- Sílavansa 306
- sindhština (jazyk Sindhu) 281
- sinhahanu 47
- Sinhahanu 49
- Sinhala 313
- sinhalština 301–303
- sissa viz šišja
- sjádváda 250
- sjádváda (džinistická) 231, 258, 262
- sját 250, 262
- Skála se svatyní 198
- skandha 162, 171, 190, 204, 207, 211, 235, 265–267, 274
- Skythové 173
- Sloupová síň domu s lomenicí 87, 149
- Slované 15
- Sluneční dynastie 18, 98
- smrti 58, 149, 152, 153, 205, 209, 213, 218
- smrtimant 149
- smrtisampradžanja 214
- Smrtjupasthánasútra* 149
- sómanassadómanassa viz saumanasjadaurmanasja
- Sóméndra 325
- Sónathéravagga* 293
- Sothimatí (též Soththivatí) viz Šuktimatí
- sparša 148, 158, 159, 205, 266
- Sthambhapura 167
- stava 325
- sthána 218
- Sthánéšvara 182
- sthavira (též théra) 113, 167, 171, 173, 175, 182, 191, 199, 287
- sthaviraváda (též théraváda) 142, 143, 237, 279, 287, 302, 307
- sthaviravádin (též théravádin) 117, 191–193, 221, 287, 281
- Sthiramati 181, 241, 322
- sthiti 204
- stjána 205
- stjánamiddha 150
- stótra 179, 325
- Strom procitnutí 14, 15, 56, 57
- střední Asie 9, 38, 129, 172, 174, 182, 185, 193, 194, 199, 307, 324
- stúpa 78, 89, 91, 131, 135, 173
- stuti 325
- Süan-Cang 59, 127, 139, 140, 169, 174, 181–183, 192–194, 196, 198, 308, 320, 322
- Subáhu 63
- Subannabhúmi viz Suvarnabhúmi
- Subhadda viz Subhadra
- Subhadra 280
- Subhášítaratnakarandaka* 325
- sudda viz šúdra
- Suddhódana viz Šuddhódana
- Sudžáta 55
- sugati 202
- Suhrllékha* 177, 320, 325
- súkarakanda 88
- súkaramaddava 88
- sukha 197, 204, 205, 212

- sukhadukha 58
 sukhadukha viz sukhadukha
Sukhavagga 293
 Sukhávatí 313
Sukhávatívjúha 177, 313, 322
 sukhuma viz súkšma
 sukhumačitta viz súkšmačitta
 sukhumaččhavin 47
 súkšma 159
 súkšmačitta 221
 Sumatra 185
 Sumer 18
 Suméru (též Méru) 201
 Sundarí 68, 72, 323
 Sunítha 82
 suňňa viz šúnja
 suňňata viz šúnjata
 suňňaváda viz šúnjaváda
 supina viz svapna
 Supí vršek 54, 65, 73
 Suppabuddha viz Suprabuddha
 Suppára viz Súrparaka
 suppatitthapáda 47
 Suprabuddha 48, 49, 74
 Súráséna viz Šúraséna
 Suráštra 182
 súrjavanša 18, 98
 súrjódaja 200
 Súrparaka 75
 susukkadátha 47
 Sušruta 189
 sutí viz šruti
 súra 138, 166, 200, 255, 281,
 290–298, 300, 301, 306,
 310–318, 321–324
Sútrálanakára 324
 sútránta 281
Sútrapitaka 80, 166
 188, 282, 283, 308, 309
Sútrasamuččaja 180
 sutta viz súra
- Suttanipáta 293–295
 suttanta viz sútránta
 suttantabhádžanija 298
Suttapitaka (viz též *Sútrapitaka*)
 285, 288, 290, 300, 302, 303
Suttasangaha 299, 301
Suttavibhanga 290
 suvannavanna kaňčanasannibhatača
 47
 Suvarnabhúmi 172
Suvarnaprabhásóttama (též
Suvarnaprabhása) 312
 suvivartitóru 48
 svabháva 41
 svabhávakája (též svabhávikakája)
 226
 Svajambhú 232
 svajamprakáša 228
Svalpákšarapradžňápáramitásútra
 315
 svapna 240
 svarga 105
 svarúpa 184
 svátantrika 179, 226, 320
 svátantrika-jógáčára 321
 svasanvédanamangikárjam 227, 228
 Svatyně nemrkajících očí 59
 svědectví Země 57
- šabda 268
 šadájatana 148, 159, 221
Šadgatikárika 307
 šadvargika 115, 223, 289
 Šákala 173, 300
 Šákjamitra 326
 Šákjamuni 44, 55, 57, 58, 131
 Šákjové 20, 44, 46, 67, 69, 78,
 92, 105, 108, 143, 284
 Šakové 172, 301
 Šakra 91, 203
 šakti 184, 317

- šaláka 128
 šamatha 59, 210, 285
 Šambaka 78
 Šambhala 186, 187
 Šanda 195
 šandagirija (též šannágarika) 173, 195
 Šankara (Šankaráčárja) 10, 234, 240, 263–269, 271–278, 328
 Šankarasvámin 181, 322
 Šankha 100
 šannágarika (též šandagirija) 173, 195
 Šántarakšita 187, 242, 243, 321
 Šántidéva 141, 170, 180, 321
 Šáradvatí viz Šári
 šaranagamana 141
 Šárdúlakarna 309
 Šárdúlakarnáavadána 309
 Šári 65
 Šáriputra 43, 65, 66, 68, 77, 85, 106, 107, 117, 154, 157, 219, 297, 323
 Šáriputraprakarana 323
 šaríra 156, 160
 šaríradhátu (též šárírikadhátu) 136
 šášvata 238
 šášvatadršti 161
 Šatapañčášatka 324
 Šatasahasrikápradžňápáramitásútra 315
 Šatašástra 239, 320
 Šátaváhana 320
 šátaváhanovský rod 177
 Šikhin 154, 218
 Šikšásamuččaja 141, 180, 321
 šíla 105, 155, 210, 217
 Šílabhadra 181
 šílavrata 211
 šišja 54
 Šišjalékha 325
 Šítavana 68
 šiva 184
 Šiva 14, 17, 138
 šivaismus 318, 328
 šlóka 313
 šraddha 101, 152, 156, 209
 šramana 29, 30, 33, 34, 37, 38, 40, 54, 69, 70, 79, 81, 89, 93, 99, 102, 104, 106, 139, 153, 223, 260, 261, 263, 331
 šrámanéra 111
 Šrámanjaphalasútra 80, 260
 šrávaka 11, 108, 193, 216, 260
 šrávana 124
 Šrávastí 20, 39, 67, 69–73, 74, 75, 94, 114, 131, 309
 Šrénika 54
 Šrígupta 71
 Šríharša 234, 277
 Šrí Lanka 9, 127, 140, 168, 172, 175, 178, 182, 183–185, 301–306, 312, 320, 332
 Šríláta 200
 Šríparvata 184
 Šrónáparántakové 309
 šruti 25, 33, 250
 Šubhákarasinha 183, 185
 Šuddhódana 44–46, 49–51, 55, 67–70
 šúdrové 97
 šúkaramárdava 88
 Šuktimatí 22
 Šungovci 173
 šúnja 204, 228, 234, 236, 264
 šúnjata 177, 184, 214, 236, 241, 276, 312, 314, 317
 šúnjaváda 264, 273, 276, 278, 314
 Šúra viz Árjašúra
 Šúraséna 22
 švétambara 42
 Švétašvatarópanišada 157

- tadátmja 248
 tadžďžanĳa viz tardžanĳa
 Takkhasĳla viz Takšašĳla
 Takšašĳla 22, 73, 182, 194, 324
 támraštĳjové 200
 tanha viz tršna
Tanhávagga 293
 tantra 184, 281, 316–319,
 325–327
 tantrická magie 183–186
 tantrismus 32, 140, 183–187,
 263, 328, 329, 332
 tantrismus (čĳnský) 183, 185
 tantrismus (šĳivovský) 183, 187
 tapa viz tapas
 tapas 61
 Tapussa viz Trapuša
 Tára 316, 321
 Táranaĳha (vl. jménem Künka
 Ńingpo) 175, 195
 tardžanĳa 119
 Tarimská pánev 308
 tathágata 44, 218, 317
 Tathágata 61, 66, 86, 89–91, 108,
 152, 156, 160, 163, 190, 223,
 258, 259, 291, 331
Tathágataguhjaka (též
Guhjasamádža) 317
Tathágatájušpramána 311
 tathata 165
 tatta viz tattva
 tattva 197
Tattvadžňánasiddhi 326
Tattvasangraha 242, 321
Tattvasangrahapañďžika 242, 250
Tattvasiddhišástra 197, 249
 távatinsa viz trájastrinša
 téďža viz téďžas
 téďžas 204, 213
 teismus 311
Téľakatáhagáĳha 307
 Thajsko 9, 175, 332
 Thambhapura viz Sthambhapura
 thána viz sthána
 théra viz sthavira
Thérágáĳha 136, 294
 théraváda viz sthaviraváda
 théraváďská tradice 110, 152,
 279, 307
Thérĳgáĳha 294
 thína viz stjána
 thínamidďha 150
 thitakó va anónamantó ubhóhi
 pánitaléhi džannukáni parimasati
 parimadžďžati 47
 thiti viz sthiti
 thúpa viz stúpa
 Tibet 9, 175, 183, 185, 187, 307,
 327, 332
 tibetské prameny 281
 tibetština 187, 307, 308, 314,
 315, 320–324
 tičakka viz tričakra
 tičívara viz tričívara
Tikanipáta 291
 Tilópa 187, 327
 timira 240
Tipitaka (též *Tripitaka*) 318
 tiraččhána viz tiraščína
 tiraščína 201
Tirókuddasutta 292
 tírthankara 38, 296
 Tissa viz Tišja
 Tissa Moggalíputta viz Tišja
 Maudgalípura
 Tišja 65
 Tišja Maudgalípura 287, 298
 titthankara viz tírthankara
 trájastrinša 203
 Trapuša 60
 tričakra 220
 tričívara 118, 122

- Trinšikávidžňaptimátratásiddhi*
(též *Trinšika*) 322
- Tripitaka* 10, 44, 191, 279, 284, 318
- triratana viz triratna
- triratna (též *ratnatraja*) 101, 134, 324, 329
- Trišanku 309
- Trojí koš* 10, 11, 44, 151, 153, 157, 165, 174, 191, 194, 197, 279, 281, 282, 285, 286, 299, 300, 307
- Trojí koš*, obsah 286, 287
- tršna 50, 95, 146, 148, 211, 285
- Tršna (Žízeň) 57
- Tři koše* 281
- Turfán 308
- tusita viz tušita
- tušita 203, 218
- ubhaja 250, 251
- uččheda 238
- uččhédaditthi viz uččhédadršti
- uččhédadršti 161
- Udajana 21, 70, 114, 176, 314
- Udaji viz Udájin
- Udájin (též *Kálódájin*) 48, 67, 69, 79
- udána 310
- Udána* 293
- Uddaka Rámaputta viz Udraka Rámaputra
- Uddálaka 27, 28
- uddésikadhátu viz uddésikadhátu
- uddésikadhátu 137
- uddhaččakukkučča viz auddhatjakaukrtja
- uddhaggalóma 47
- Uddijána 182, 183, 186–188, 193, 194
- Udéna viz Udajana
- Udjána 193
- Udraka (též *Rudraka*) Rámaputra 55, 60, 153
- Udžďžajiní 22, 75, 186
- Udžďžéni viz Udžďžajiní
- Ugga viz Ugrové
- Ugra 314
- Ugrové 21
- unhísasísa 48
- unna 48
- upádája 204
- upádána 148
- upádánakkhandha viz upádánaskandha
- upádánaskandha 146
- upadéša 310
- upadéšašástra 318, 319
- upadéšatantra 319
- upádhisésa viz upádhišéša
- upádhišéša 210
- upádjhája 112, 113, 128
- upadžďžhája viz upádjhája
- Upagupta 199, 325
- upája 184, 317, 327
- Upaka 60
- upalabdhi 275
- Upáli 68, 166, 282, 292, 314
- upanissaja 299
- upanišady 26, 29, 32, 157, 230, 234, 240, 255, 256, 268, 273, 301, 330
- upásaka 63, 64, 94, 100, 176
- upasampada (též *upasampádana*) 113, 116, 117
- upásika 94, 100
- upasthájaka 68
- upasthána 149
- Upatissa viz Upatišja
- Upatišja (též *Šáriputra*) 65
- upattháka viz upasthájaka
- upatthána viz upasthána

- upavasatha (též póšadha) 109,
 117, 133
 upekkha viz upékša
 upékša 58, 154, 205, 210, 213, 217
 upósatha viz upavasatha
 uppáda viz utpáda
 Uragapura 302
Uragavagga 294
 Urísa (viz též Kalinga) 187
 Uruvéla viz Uruvilva
 Uruvilva 54, 63, 182
 Uruvilvákášjapa 64
 ussankhapáda 47
 utpáda 204, 238
 Uttarakuru 201
Uttaralínatthapakásini 302
 Uttarapatha 190
 uttarapathakové 190
 uttarásanga 122
 uttarašailové 198, 236
Uttaratantra 321, 322
Uttaraviničchaja 302

 váč 208
 váča viz váč
 Vačča viz Vatsa
 vaččhiputtíja viz vátsíputríja
 Váčissara Mahásámi 302
 Vadždži viz Vrdždži
 Vadždžiputtaka viz
 Vrdždžiputrakové
 vadždžiputtaka (též vadždžiputtíja)
 viz vátsíputríja
 vadžra 327
 Vadžrabódhi 183, 185
*Vadžraččhédikábhagavatípradžňápá-
 ramitásútra* (též *Vadžraččhédika*)
 237, 315
Vadžraččhédikápáramitásútra 322
 vadžrajána 184, 316, 325, 327,
 329, 332

Vadžrasúci 324
Vadžravárahikalpa 318
 vagma 294
 Vaibhára 165
 vaibhášikové 174, 200, 228, 265,
 276
 vaijávrtjaka 129
 vainášikamata 264
 vaipulja 310
 vaišákha 56, 57, 91, 132, 280
 vaišákhapúdža 132
 Vaišalí 21, 53, 69, 70, 73, 74, 76,
 77, 82, 84, 85, 87, 94, 117, 149,
 167, 170, 194, 223
 vaišáradja 218
 vaišéšika 233, 239, 244, 269
 vaišéšika-njája 230
 vaišéšikové 251–254, 270, 272
 vaišja 97
 Vaišravana 139
 vaja viz vjaja
 vája viz váju
 vájáma viz vjájáma
 váju 204, 213
 vák 106
 Valabhí 241
 Válika 167
 vánappattha viz vánaprastha
 vánaprastha 49
 Vanaratana Médhankara
 Vanavása 172
 vandana 141
 vanna viz varna
 Vappa viz Vášpa
 Váránasí 20, 56, 60, 73, 100
 varati 97
 Varéndra 181
 varna 95, 97
Varnárhavarnastótra 324
 varša 124
 Varšákára 84

- Varuna 63
 vassa viz varša
 Vassákára viz Varšákára
 Vasubandhu Mladší 243, 307,
 319, 322
 Vasubandhu Starší 169, 180, 181,
 227, 234, 241, 275, 322
 Vasudhara 316
 Vasumitra 174, 194, 236
 Vášpa 54, 61, 62
 Vatsa (též Vatsja) 21, 70, 74
 Vatsa (mnich) 195
 Vátsíputra 171, 194
 vátsíputríja 171, 223
 vátsíputrovci 171, 173, 181, 191,
 194, 195, 221, 223, 225
 Vattagámani Abhaja 288
Vatthugátha 294
 Vébhára viz Vaibhára
 védana 148, 149, 155, 159, 267
 védánta 263, 275
 védántisté 234, 271
 védasanhita 16
 Védéha 307
 védská civilizace 15
 védská sómová oběť 133
 védský rituál 30, 63, 64, 232
 védy 14, 15, 23, 26, 29, 232, 233,
 249, 250, 255, 256
 véjávaččka viz vaijávrtjaka 8
 Velká Indie 13, 23, 38
 Velký Kášjapa 66, 91, 165, 166,
 168, 192, 280–283
 Velký vůz 11, 12, 168, 169,
 175–177, 181–183, 196, 224,
 226, 227, 236, 249, 321, 322, 332
 Véluvana viz Vénuvana
 Vénugráma 85, 151
 Vénuvana 65
 Veňhudása viz Višnudása
 vésákha viz vaišákha
 vésákhapúdža viz vaišákhapúdža
 Vésáli viz Vaišálí
 vésáradždža viz vaišáradja
 vessa viz vaišja
 Vessabhú (též Višvabhú) 154
 Vessantara 296
 Vessavana viz Vaišravana
 Vétheadípa viz Višnudvípa
 vibhadždža viz vibhadžja
 vibhadždžaváda viz vibhadžjaváda
 vibhadždžavádin viz vibhadžjavádin
 vibhadžja 110
 vibhadžjaváda 288
 vibhadžjavádin 191, 236, 288
Vibhanga 152, 297, 298
 Vibháša 200
 vibhava 146
 vičára 205, 212
 vičikičča viz vičikitsa
 vičikitsa 150, 211
 Vidéhové 21
 vidja 58
 vidja (sexuálně zasvěcená družka
 vadžrajánského mnicha) 327
 vidjádharové 97, 313, 316, 317
 Vidúdabha viz Virúdhaka
 vidúšaka 323
 vidždža viz vidja
 vidžátíjakšanótpáda 243
 vidžnána 148, 159, 162, 213, 227,
 264, 267, 274, 276
 vidžňanamátra 228
 vidžňánaváda 178–182, 241, 264,
 267, 273–275, 278, 310, 312,
 320, 321, 325, 332
 vidžňánavádinové 179, 183, 184,
 228, 229, 240, 273, 275, 277, 310
 vidžňaptimátra 275
 Vietnam 332
 vigata 299
 vihára 69, 73, 124

- vihárasámin viz vihárasvámin
 vihárasvámin 129
 vijápáda viz vjápáda
 vijáavadánika viz vjáavadánika
 vikalpa 277
 Vikramašíla 187
 Vimala 63
Vimalaprabha 281
Vimánavatthu 294
 vimokkha viz vimókša
 vimókša 164, 165, 213, 218
 vinaja 116, 166, 194
Vinajapítaka 97, 109, 166, 168, 169, 194, 215, 282–284, 288, 290, 300, 302, 305, 308–310
Vinajasáratthadípání 302
Vinajaviniččhaja 302
 vináša 264
 viniččhaja viz viniščaja
 viniščaja 116
Vinšatikávidžňaptimátratásiddhi (též *Vinšatika*) 322
 vipáka 207, 275, 299
 vipákahétu 222
 vipallása (též viparijása) viz viparjása
 viparjása 285
 vipassana viz vipašjana
 Vipassí viz Vipašjin
 vipašjana 210, 285
 Vipašjin 154, 218
 vippajutta 299
 víra 97
 virága 58, 153
 Virátanagara 22
 viríja viz vírja
 vírja 151–153, 209, 210, 217
 Vírjašrímitra 326
 Virúdhaka 20, 77, 78, 92
 Virúdhaka (lókapála) 202
 Virúlhaka viz Virúdhaka (lókapála)
- Virúpakkha viz Virúpákša
 Virúpákša 203
 visaja viz višaja
 Visákha viz Višákha 74
 visuddhi viz višuddhi
Visuddhimagga 303, 304
 višadábha 255
 višaja 222
 Višákha 74
 Višnu 17, 138, 329
 Višnudása 302
 Višnudvípa 92
 višnuismus 318, 328
 višuddhi 218, 304
 Višvabhú 154, 218
 vitakka viz vitarka
 vitarka 202, 205, 212
 vivéka 57, 153
 vjaja 204
 vjájáma 213
 vjákarana 310, 314
 vjakta 238
 vjápáda 150, 211
 vjáavadánika 221
 vjavahára 196, 278
 vjúha 314
 vjupašama 57, 153
 vpjápára 273
 Vrdždži 21, 23, 25, 35, 37, 53, 69, 81, 85, 87, 105, 194
 Vrdždžiové 21, 82
 Vrdždžíputrakové 194
 vrkšamála 113
 vrnóti 97
 vunáti viz vrnóti
 vúpasama viz vjupašama
 vuttaka 293
 Vúz přirozenosti (sahadžajána) 186
 východní Asie 9

EDIČNÍ ŘADA SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

VLADIMÍR MILTNER

**VZNIK
a
VÝVOJ
BUDDHISMU**

Doslov napsal Dušan Zbavitel
Redakční spolupráce Miloslav Krása
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
roku 2001 jako svou 340. publikaci.
Odpovědná redaktorka Blanka Koutská
Vydání první. Stran 376
Vytiskla tiskárna S-TISK, Vimperk
Doporučená cena 298 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 1, Bartolomějská 9

ISBN 80-7021-410-4